

DOMLAR

Suriye'nin

“ÖTEKİ”

Sığınmacıları

Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık:
Çapraz Ateş Arasında Suriyeli Dom Sığınmacılar

“Lübnan, Ürdün ve Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Dom
ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi” Ön Raporu

Proje Danışmanları	Kemal Vural Tarlan Hacer Foggo
Ön-Raporu Yayına Hazırlayan	Kemal Vural Tarlan
Rapora Katkı Verenler	Aslı Saban Ezgi Durmaz Zühal Gezicier Lana Mohammadd Issa Abu Samra Özlem Anadol Sally Sharaf
Proje Koordinatörü	Aslı Saban
Proje Asistanı	Ezgi Durmaz
Fotoğraflar	Kemal Vural Tarlan
Tasarım	Kurtuluş Karaşın

KIRKAYAK KÜLTÜR

Kırkayak Kültür Sanat ve Doğa Derneği

📍 Akyol Mah. Atatürk Bul. Şaban Sok. No:36/1, 27010 Şahinbey/ G. Antep

☎ 0 342 230 74 54

🌐 www.kirkayak.org

@ kirkayaksanat@gmail.com

@ info@kirkayak.org

f KirkayakSanat

🐦 kirkayakkultur

Middle East Gypsies

🌐 www.middleeastgypsies.com

Bu rapor, Kırkayak Kültür – Dom Araştırmalar Atölyesi tarafından hazırlanmıştır, raporun içeriği yalnızca hazırlayanlara aittir ve Avrupa Komisyonu görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu rapor kamu malıdır. Kaynak gösterilerek rapordan alıntı yapılabilir. Yaygın olarak dağıtılabilir.

DOMLAR

Suriye'nin

“ÖTEKİ”

Sığınmacıları

Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık:
Çapraz Ateş Arasında Suriyeli Dom Sığınmacılar

Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Dom
ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi Ön Raporu

Kısaltmalar

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMEHS	Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMSS	Birleşmiş Milletler Mülteci ve Sığınma Sözleşmesi
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ERTF	Avrupa Konseyi'nin Romanlar ve Gezinler Bölümü
ESKHS	BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü
HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
IAOKS	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

İçindekiler

1	GİRİŞ	6
2	ARAŞTIRMA METODU VE ALANI	10
3	ORTADOĞU'DA DOM TOPLUMU: TARİHSEL BİR DEĞERLENDİRME	15
	Suriye'de Dom Toplumu	18
	Suriye'de Nawar (Çingene) Toplulukları	20
	Türkiye'de Dom Toplumu	22
	Lübnan'da Dom Toplumu	25
	Ürdün'de Dom Toplumu	26
4	SURİYELİ DOM MÜLTECİLER	28
	Ürdün, Lübnan ve Türkiye'de Mevcut Durum	29
5	DOM MÜLTECİLERİN TEMEL SORUNLARI	36
6	TESPİTLER VE ÖNERİLER	58
EK-1	Görüşme Soruları	61

THE SUN COMES OUT W/ THE TOUR

THURSDAY MAY 26
BEIRUT NEW WATERFRONT
DOWNTOWN BEIRUT

TICKETS ON SALE AT WWW.MIXFM.COM/LB
CONCERT INFO-LINE: 01-333688

PRESENTED BY

ABSOLUT *absolute* | **mix & SOLICE**
fm 104.4

THIS SUN COMES OUT W/ THE TOUR

THURSDAY MAY 21
BEIRUT NEW WATERFRONT
DOWNTOWN BEIRUT

TICKETS ON SALE AT WWW.MIXFM.COM/LB
CONCERT INFO-LINE: 01-333688

PRESENTED BY

ABSOLUT *absolute* | **mix & SOLICE**
fm 104.4

SHVA

THURSDAY
BEIRUT NEW WATERFRONT
DOWNTOWN BEIRUT

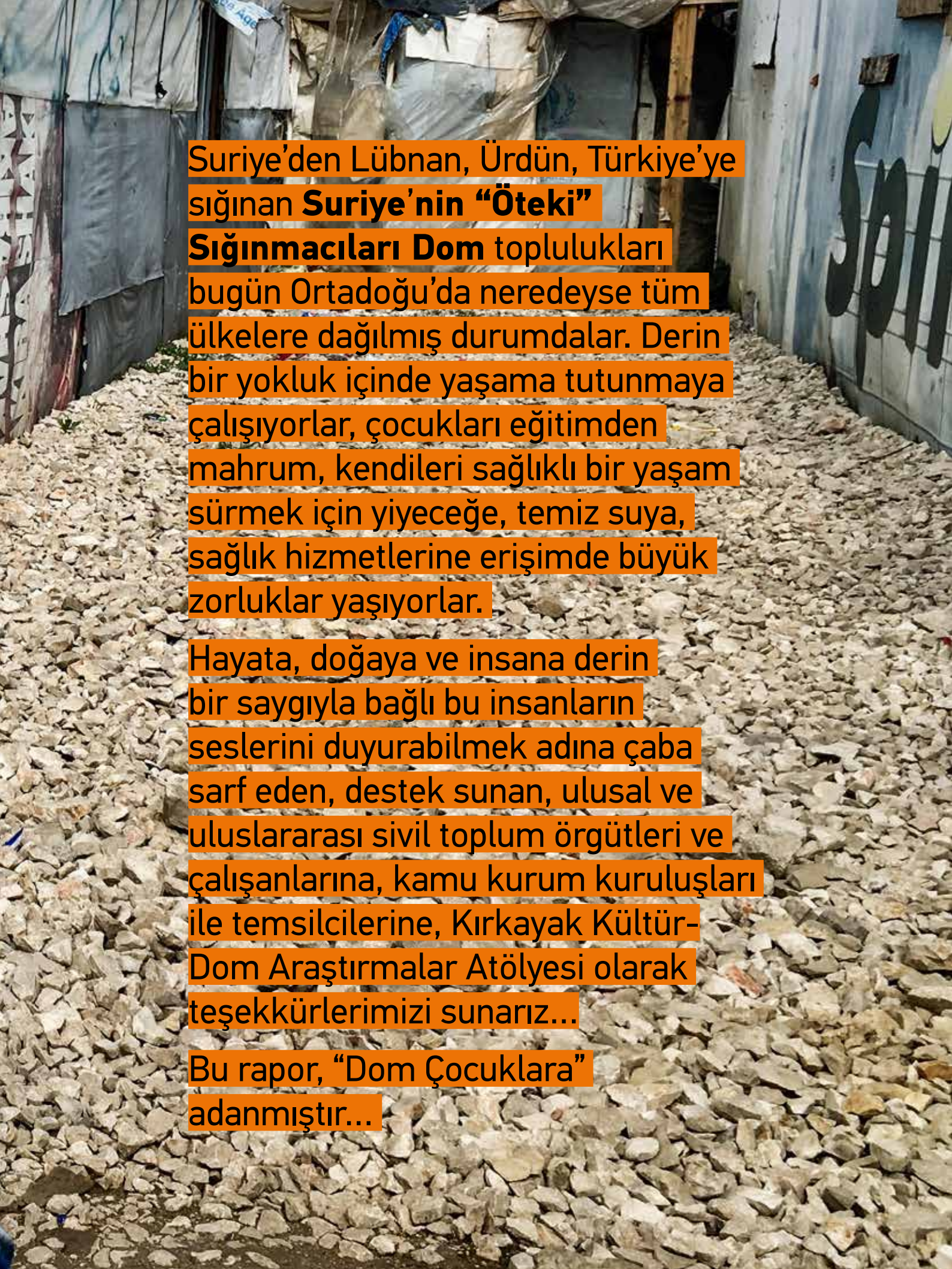
TICKETS ON SALE AT WWW.MIXFM.COM/LB
CONCERT INFO-LINE: 01-333688

PRESENTED BY

ABSOLUT *absolute* | **mix & SOLICE**
fm 104.4

A narrow alleyway in a refugee camp. The path is covered in light-colored gravel. On the left, there are makeshift tents made of grey and white fabric. On the right, there is a blue metal wall with large black letters, possibly 'SOL'. The background shows more tents and a wooden structure.

Suriye'den Lübnan, Ürdün, Türkiye'ye sığınan **Suriye'nin "Öteki"**

Sığınmacıları Dom toplulukları bugün Ortadoğu'da neredeyse tüm ülkelere dağılmış durumdadır. Derin bir yokluk içinde yaşama tutunmaya çalışıyorlar, çocukları eğitimden mahrum, kendileri sağlıklı bir yaşam sürmek için yiyeceğe, temiz suya, sağlık hizmetlerine erişimde büyük zorluklar yaşıyorlar.

Hayata, doğaya ve insana derin bir saygıyla bağlı bu insanların seslerini duyurabilmek adına çaba sarf eden, destek sunan, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri ve çalışanlarına, kamu kurum kuruluşları ile temsilcilerine, Kırkayak Kültür-Dom Araştırmalar Atölyesi olarak teşekkürlerimizi sunarız...

Bu rapor, "Dom Çocuklara" adanmıştır...

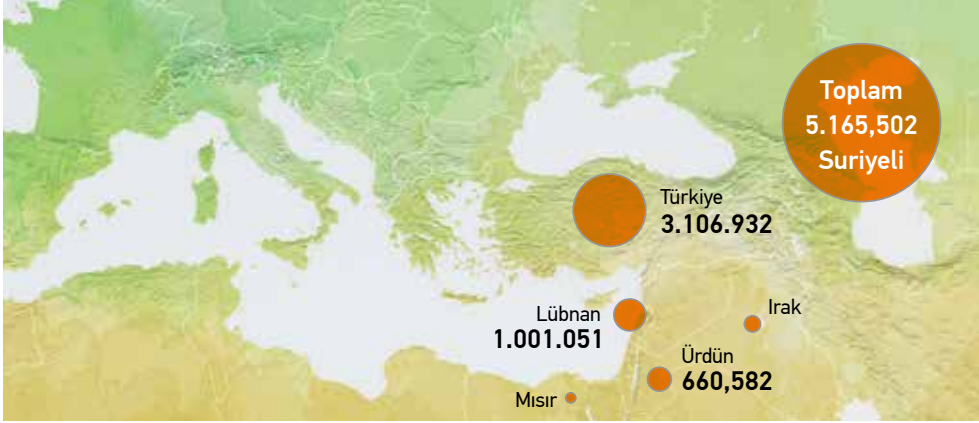
GİRİŞ →

1

Suriye'de yaşanan iç savaş ve çatışmalı süreç 6 yılı geride bıraktı, bu süre boyunca yaklaşık 12 milyon Suriyeli evini terk etmek zorunda kaldı, **5.165, 502** kişi ise çevre ülkeler, Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a sığındı.¹ Avrupa ülkelerine sığınmış olan Suriyeli sayısı da 1 milyonu aşmış durumda. Suriye iç savaşının sadece Ortadoğu'da değil, öncelikle Avrupa olmak üzere, dünyanın pek çok bölgesinde siyasal, ekonomik ve toplumsal etkileri gün geçtikçe derinleşmektedir. Özellikle, Suriye'nin komşu ülkeleri, savaştan kaçıp kendilerine sığınan, yoğun bir mülteci akını ile karşı kaşıya kaldılar.

Kaynak: data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php#_ga=1.150812086.1634584225.1465540161

Türkiye'de Göç İdaresi ve AFAD² (21 Temmuz 2017) verilerine göre Türkiye'de, 3 milyona yakın Suriyeli sığınmacı bulunuyor. 10 ilde kurulan 22 barınma merkezinde, yani kamplarda, 227,999'u Suriye ve 6,968'i Irak vatandaşı olmak üzere 234,967 mülteci kalmaktadır. Bu durumda, Türkiye'de yaşayan Mültecilerin yaklaşık %8'i kamplarda, geri kalan %92'si de, tüm şehirlere dağılmış olarak yaşamaktadır.

¹ Syria Regional Refugee Response, UNHCR
data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php#_ga=1.150812086.1634584225.1465540161

² AFAD Afet Raporu | Suriye
www.afad.gov.tr/upload/Node/2374/files/Barinma_Merkezlerindeki_Son_Durum+5.pdf
www.afad.gov.tr/upload/Node/2373/files/Suriyeli_Siginmacilara_Yapilan_Yardimlar+6.pdf

Al-Qweismeh
Amman / Ürdün

Lübnan'da BMMYK verilerine göre kayıt altına alınan Suriyeli mülteci sayısı 1.001.051'dir. BMMYK Lübnan, 6 Mayıs 2015'ten itibaren Lübnan'ın talimatlarına göre yeni kayıt işlemlerini geçici olarak askıya aldı. Buna göre, kaydolmayı bekleyen kişiler artık bu sayıya dahil edilmiyor.³ Bazı gözlemcilerle göre bu sayı, bu tarihten bu yana gelenlerle birlikte 1.5 milyonu aşmış durumda.

Özellikle Lübnan söz konusu olduğunda mültecilerin geldikleri ülke nüfusuna oranı hayli yüksektir. Örneğin Lübnan'da ülkenin toplam nüfusunun yüzde 25'ini Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. Ürdün'de ise BMMYK verilerine göre, 660,582 Suriyeli mülteci kayıt altına alınmıştır.⁴ Zaatari Mülteci Kampı yaklaşık 80 bin mültecinin yaşadığı bir şehre dönüşmüş durumdadır.

Aradan geçen 6 yıllık süreç içerisinde Suriyeli mültecilerin ana gövdesi yaşadıkları ülkelerin coğrafyasında neredeyse her yere dağıldılar. Hukuki statü, haklar konusunda pek çok eksik bulunmasına rağmen, bu insanlar yeni yaşamlar kurmaya başladı. Mülteciler birlikte yaşadıkları yerli halklarla temas noktalarını genişletiyorlar.

³ data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122

⁴ data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=107

Çingeneler⁵, kadim Ortadoğu coğrafyasında diğer halklarla birlikte yaşadılar. Peri-patetik bir topluluk olarak birlikte yaşadıkları halklara, iş aletleri ürettiler, çoğu zaman kültürlerinin taşıyıcısı oldular, geleneksel halk hekimliği ve dişçilik yaptılar, onlarca farklı alanda hizmet götürdüler. Bu coğrafyada yaşayan halklar tarafından, dünyanın her yerinde olduğu gibi hep dışlandılar, öteki kabul edildiler, horlandılar. Tüm bu dışlanmışlığa rağmen, Çingeneler son 50 yıldır, Ortadoğu'da yerleşik hayata geçmeye başlamışlardı. Asırlardır konakladıkları, kent çeperindeki, yerlere derme çatma evler yapmış, zanaatlarını buradan icra etmeye başlamış, yarı göçebe bir yaşam sürmeye başlamışlardı. Ne zaman ki, üretim gelişip değişti, seri üretime geçildi, onların ürettikleri de değersizleşti. Dişçilik, sünnetçilik ve halk hekimliği gibi zanaatları yasaklandı. Zanaatları değersizleşen bu halk, farklı mesleklere yöneldi ama Çingene oldukları için eğitim kapıları yüzüne kapandı, iş verilmedi, toplumca utanılıp, ayıplanan işler bu topluluğa kaldı. Atık toplayıcılığı, hurdacılık, mevsimlik işçilik gibi işleri bu toplumlar yapmaya başladı. Özellikle son 20 yıldır, Amerika'nın Irak işgalinden sonra, Ortadoğu'nun girdiği çatışmalı süreç bu toplulukları yeniden göçebelğe zorlar hale geldi.

Suriye'de yaşanan iç-savaşta, bu ülkede yaşayan tüm etnik gruplar ve dinsel azınlıklar "zor günler" geçiriyorlar. Suriye içinde rejimin ve cihatçı grupların ölümcül şiddetine maruz kalanlar, canlarını kurtarmak umuduyla diğer ülkelere sığınmak zorunda kaldılar. Özellikle bu ülkede yaşayan Dom Toplulukları çatışmalarda taraf olmamalarına rağmen çatışan taraflarca şiddet ve dışlanmaya maruz kaldılar.

Bu çalkantılı süreç en çok küçük etnik grupları, ötekileri, sarstı. Bu gruplar geleceğin belirsizliğinden sakınmak ve korunmak amacıyla çatışmalardan uzak durmak, tarafsız kalmak istediler ama çatışma ve kaos öylesine büyüdü ki, en küçük bir çatışmada bile ortak hedef bu topluluklara yöneliyordu. Evlerini, yurtlarını terk etmek zorunda kaldılar. Çünkü açlık ve her türlü barınma şartları bozulmuş ve can güvenlikleri ortadan kalkmıştı. Tek çare yeniden yollara düşmekti. Yapabildikleri en iyi şeyi, göçebeliği, yapmaya başladılar. Diğer yüz binler gibi sınırları geçtiler, derme çatma çadırları ve birkaç kapacak, yaşamlarını sürdürmeye yetiyordu. Çöplerden atık ve hurda toplayarak, günlük ve mevsimlik işçilik yaparak çocuklarının karınlarını doyurmaya çalışıyorlar. İş bulma umuduyla, ekmek derdiyle şehir şehir dolaşmaya başladılar.

Bu rapor Kırkayak Kültür tarafından yürütülen "Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Dom ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi" kapsamında gerçekleştirilen "Dom Sığınmacılar Durum Analizi Ön-Raporu" olarak hazırlanmıştır. Suriye'den gelip Lübnan, Ürdün, Türkiye'ye sığınan **Suriye'nin "Öteki" Sığınmacıları: Domlar'ın** yaşam koşulları, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma biçimleri ve karşılaştıkları diğer problemleri tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

⁵ Bu raporda "Çingene" sözcüğü, Rom/ Roman, Lom, Dom, Abdal ve diğerleri gibi ilgili tüm grupları kapsamaktadır.

ARAŞTIRMA METODU VE ALANI ➔

2

Kırkayak Kültür "Lübnan, Ürdün ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Dom ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi" kapsamında gerçekleştirilen "Dom Sığınmacılar Durum Analizi Ön-Raporu" Suriye'den gelip Lübnan, Ürdün, Türkiye'ye sığınan Dom topluluklarının yaşam koşulları, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma biçimleri ve karşılaştıkları diğer problemleri tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Suriye iç savaş ve çatışmalı dönem boyunca yaklaşık 50 bin Dom'un Türkiye'ye sığındığı tahmin edilmektedir. Bu topluluk, Suriye'den gelen mültecilerin yaşadıkları ve karşılaştıkları genel zorlukların yanı sıra, etnik kökenleri ve yaşam biçimlerinden dolayı da resmi makamların, yerel nüfusun ve de diğer Suriyeli mültecilerin uyguladığı ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Dom göçmenler üzerine yapılan çalışmaların azlığı, bu insanların karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara çözüm bulmayı zorlaştırmaktadır. Bu araştırma, bu konudaki eksikliği gidermek, toplulukların güncel sorunlarını tespit etmek amacı gütmektedir.

Bu çalışma, Dom toplumunun Lübnan, Ürdün ve Türkiye'deki profili ve temel ihtiyaçlarını belirlemeyi ve bu illerde toplulukların yaşadıkları yerleri belirleyip proje sonunda bölgesel bir haritalandırmayı da içeren, mevcut durum analizi yapmayı hedeflemiştir. Saha araştırmaları yapılırken Dom guruplarının bu ülkelerde yoğun olarak yaşadıkları bölgeler, daha önceki çalışmalara dayanılarak, belirlenmiştir.

Türkiye'de; Gaziantep, Nurdağı, İslâhiye, Nizip, Kilis, Şanlıurfa, Birecik, İstanbul, Balat, Cibali, Tarlabası, Sultañçiftliği, İzmir, Kadifekale, Basmahane, Adana, Ceyhan, Tufanbeyli, Mersin il ve ilçelerinde şubat-temmuz ayları arasında yapılmıştır. Yaklaşık 250 Suriyeli Dom topluluğu üyesi ile hem bireysel olarak hem de odak grup görüşmeleri ile yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler ağırlıklı olarak Dom topluluğundan kadınlar, gençler ve çocuklarla yapılmış, erişkin erkeklerin görüşlerine de yer verilmiştir.

Mart ayında Lübnan'da yapılan saha araştırmaları; Bekaa Vadisindeki yerleşim yerlerinde ve Dom gurupların kamp yerleri olan Deir Zanoun ve Al Marj'da hedef guruplarla görüşmeler yapıldı. Ayrıca Beyrut'ta Sabra-Hay el Gharbeh mahallesinde Suriyeli Dom Toplumu üyelerinin evleri ziyaret edildi ve görüşmeler yapıldı. Lübnan'da özellikle Suriyeli kadınlar ve çocuklarla hem bireysel hem de odak gurupları vasıtasıyla yüz yüze görüşüldü. Mart ayı içerisinde Lübnan'da, Suriye'den Lübnan'a sığınan Dom Toplumu üyesi yaklaşık 200 kişiyle görüşme yapıldı.

Ürdün'de ise proje uzmanları Nisan ayında, görüşmeler yaptılar. Al-Qweismeh, Amman - Al Kweismeh, Mustanada, Dleel, Al Taliah, Irbid, Jarash, Mustanada, Mafraq, Al Zaqra, Dleel (Adduleyl) gibi yerleşim yerlerinde Suriyeli Dom guruplarla görüşmeler yapıldı. Yaklaşık 250 kişi ile yüz yüze ve odak grup görüşmeleri yapılmıştır.

Bu araştırma için saha çalışması boyunca yaklaşık 700 Dom toplumundan kadın, genç kız, çocuk ve erkekle birebir ve 35 ayrı grup görüşmeleri yürütülmüştür. (Ek- 1 Görüşme Soruları) Görüşmeler Arapça, Kürtçe ve Türkçe dillerinde yapılmıştır. Görüşmeleri Dom çalışmaları alanında uzman Kemal Vural Tarlan ve Roman alanında uzman Hacer Foggo'dan oluşan araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler bir görüşme formuna dayandırılarak, gözlem ve özellikle guruplarla derinlemesine görüşmeler, şeklinde yapılmış olup iki araştırmacının bu alanda daha önceki deneyimleri, yaptıkları görüşmeler, bu konuda, yaklaşık 7 yıl boyunca yaptıkları tüm çalışmalar bu raporun arka planını oluşturmaktadır. Özellikle araştırmacıların, 15 yıllık aşan, Roman ve Dom topluluklarıyla ilişkileri araştırma boyunca güven tesis etmede önemli etmen olmuştur. Araştırma boyunca Dom Toplumundan bireylerin

Mafraq / Ürdün

mahalleleri, göç mekanları, kamp yerleri ziyaret edilmiş, evlerde, çadırlarda görüşmeler yapılmıştır.

Bu raporda, Suriye'de 2011 de başlayan iç savaş boyunca, komşu ülkelere sığınmış Ortadoğu halkları tarafından Dom, Çingene, Nawar, Gajar, Zot, Abdal, Qurbat, Karaçi, Tanjiriyah, Haddadin vb. adlarla adlandırılan Dom ve ilgili diğer grupların mevcut durum analizi yapılmıştır. Grupların; benzer koşullarda birlikte yaşadıkları, iç içe geçmiş olmaları, akrabalık ilişkileri göz önüne alınarak, Dom şemsiyesi altında adlandırılmıştır. Domlar tarafından Per-Dom (daha alt statüyü işaret eder) olarak adlandırılan Abdal topluluğu; dil, dinsel inanç ve tarihsel arka plan farklılıkları olsa da, hem yerel halk hem de Suriye'de Nawar adı altında adlandırıldığı için, Abdallar da Dom şemsiyesi altına alınmıştır.

Bu araştırma Dom gruplarının; sosyoloji, antropoloji ve tarih bilimleri kapsamında ele alınması gereken tarihsel arka plan, etnik köken, dil ve sosyo – ekonomik analizi olamasa da Ortadoğu toplumlarında Çingene/Dom toplumuna karşı, kökleri derinlere giden, önyargıların olduğu gerçeğinden yola çıkılarak kısa tarihsel bir değerlendirme yapılmıştır. Saha çalışmaları boyunca sivil toplum örgütleri çalışanları ve diğer toplumlardan insanlarla yapılan görüşmeler de; antropolojik ve sosyolojik çalışmalar dışında Dom kültür, tarih ve sanatı ile ilgili çalışmalara da büyük bir ihtiyacın olduğu gözlemlenmiştir.

Dom sığınmacı/mültecilerin, Türkiye, Lübnan ve Ürdün'de karşılaştıkları sorunlar, temel haklara erişimde sıkıntılar, yerel halk ve kamu otoritesi tarafından uygulanan ayrımcılık ve mevcut "göç mevzuatının" bu toplulukların yaşamına etkileri ele alınmış ve mevcut durumları analiz edilmiştir.

Tanımlar

Bu raporda, Ortadoğu halkları tarafından Nawar, Zott, Ghajar, Bareke, Gaodari, Krismal, Qarabana, Karaçi, Abdal, Aşiret, Qurbet, Mitrip, Gewende Çingene, Dom, Abdal, Tanjirliyah, Haddadin, Hacıye, Arnavut, Halebi, Haramshe, Kaoli gibi isimlerle nitelendirilen bu grupların hepsi; benzer koşullarda hep birlikte yaşadıkları ve hatta iç içe geçmiş olmaları, akrabalık ilişkileri göz önünde bulundurularak, Dom Toplumu olarak ifade edilmiştir. Domlar tarafından Per-Dom (daha alt statüyü işaret eder) olarak adlandırılan Abdal topluluğu da (Abdallar); dil, dinsel inanç ve tarihsel arka plan farklılıkları olsa da, hem yerel toplumlar tarafından; Çingene, Nawar, Ghajar, Mitrip adları altında adlandırıldığı için, Dom topluluğu kapsamına alınmıştır. Çingene kavramı ise Dom, Rom, Lom topluluklarını kapsayan Gypsy kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

*Kırkayak Kültür, bu raporda, tüm Suriyelilerin prima facie (varışta mülteci) olarak uluslararası hukuk uyarınca mülteci korumasına hakları olduğu görüşündedir ve dolayısıyla Ürdün, Lübnan ve Türkiye’de bulunan Suriyelileri, ülkelerin hukukundaki statülerine bakmaksızın, uluslararası literatürdeki tanımlarda da olduğu haliyle sığınmacı ve mülteci terimlerini kullanmaktadır.

Mülteci kime denir?

Uluslararası hukukta “mülteci” kavramı, vatan-daşı olduğu ülke dışında olan ve “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu” için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir.

Sığınmacı kime denir?

Sığınmacı, mülteci olarak uluslararası koruma arayan ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Bu terim genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından karara

bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmamış da olsa, sığınmacılar menşei ülkelerine zorla geri gönderilemezler ve haklarının korunması gerekir.

Göçmen kime denir?

Göçmen; hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır. Esas olarak, ülkesinden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için değil, eğitim ve çalışma gibi nedenlerle ayrılan kişiler olarak tanımlanabilir. Göçmenler, vatan-daşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için, kendi istekleri ile bu yolculuğa çıkartlar. Bu yolculukların bir kısmı pasaport, vize gibi yasal belgelerle düzenli bir halde yapılırken, bazıları ülkelerin yasal sistemlerine aykırı bir şekilde düzensiz olarak yapılabiliyor.

Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini, 1. maddesindeki mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak “Coğrafi Kısıtlama” ile kabul etmiştir. Buna göre; “mülteci” olma hakkı Avrupa Konseyi Üyesi ülkelere gelerek, Türkiye’de uluslararası koruma talep eden yabancılara verilmektedir.

Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan kişilere “şartlı mülteci” denilmektedir.

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak ülke sınırlarına gelen veya sınırları geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan statü “geçici koruma” olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de yaşayan Suriyeliler “geçici koruma” statüsündedir.*

* Göç İdaresi Uluslararası koruma çeşitleri / www.goc.gov.tr/icerik/uluslararasi-koruma_409_546

ORTADOĞU'DA DOM TOPLUMU: Tarihsel Bir Değerlendirme ➔

3

"Çingene/ Gypsy" kelimesi dünyada toplumsal bir grubu tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Farklı ülke, coğrafya ve dillerde bu toplumu belirtmek için kullanılan; Nawar, Zott, Ghajar, Bareke, Beni Murra, Gaodari, Krismal, Qarabana, Karaçi, Abdal, Aşiret, Qurbet, Mıtırıp, Gewende Çingene, Dom, Rom/Roman, Lom/Poşa, Abdal, Tanjirliyah, Haddadin, Hacıye, Arnavut, Halebi, Haramshe ve Kaoli. Bu isimler değişse de Çingene /Gypsy genellikle bütün bu isimleri kapsar. Bu isimler genellikle "**kabile ve meslek isimlerinden**" alınarak oluşturulmuş, ancak bazıları çingeneler tarafından daha genel anlamda kullanılır. Genellikle terimler aşağılayıcı bir anlam taşımaktadır. Örneğin "**Nawar**" terimi, Arap dünyasında en çok kullanılan isimlerden biridir.¹ Kelime hakaret olarak kullanılır. "Çingene" kelimesi de Türkçede de hakaret anlamında kullanılan genel sıfattır. Persler, Koli kelimesini de aynı şekilde kullanırlar. Çingene, yalnızca toplumu tanımlayan bir isim/ad olmanın ötesinde, aynı zamanda bunları değersiz kılan, ötekileştirmek için kullanılan bir "sıfat"tır.

Çingene/Gypsy adı bugün, Avrupa'da Roman/Rom, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da "Dom"; Ermenistan, Kafkasya ve Kuzey Anadolu'da Lom olarak adlandırılan topluluklar için kullanılmaktadır.

Büyük ölçüde kabul gören varsayımlara göre, bugünkü Hindistan ve Pakistan'dan 7. ve 10. yüzyıllar arasında, çeşitli sebeplerle (savaş, kıtlık, vb.), "**büyük yürüyüşle**" başlayan ve yüzyıllar boyunca dünyaya dağılan, vatanları Hindistan'da "insan" anlamına gelen Dom topluluklarının, (Hint göçmenleri)'nin diğer halklar tarafından Çingene olarak adlandırıldığı düşünülmektedir.

Günümüzde Dom toplulukları; Mısır, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Filistin, Türkiye, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaşamaktadırlar. Domlar, Dom kimliğinden ziyade kendilerini vatandaş olarak tanımlamaktadırlar (yani Lübnanlı, Ürdünlü, İranlılar vb). Kesin sayıları bilinmemekle birlikte, Ortadoğu ülkelerinde yaklaşık 5 milyon Dom nüfusu olduğu tahmin edilmektedir.

Dom toplulukları, farklı ülkelere göç etmelerinden dolayı iki- üç farklı dili konuşabilen çok dilli bir toplumdur. Ev sahibi ülkenin diline ek olarak, ailelerinde ve topluluk içinde kendi dilleri olan Hint kökenli, Domari dilini konuşurlar. Domari dili, hala çok güçlü bir biçimde sözlü geleneklerle sürdürülür. Ortadoğu'da, Arap toplumu içerisinde "**Nawari**" terimi genellikle Domari'nin eşanlamlısı olarak kullanılır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine ek olarak, Domari, Afganistan, Rusya ve Özbekistan'da konuşuluyor.

Çingene olarak adlandırılan topluluklar antropolojide "peri-patetik" topluluk olarak tanımlanır. Peri-patetik kavramı; kırsal, kentli ve pastoral toplumların belli periyotlarla karşılaştıkları, mekânsal hareketlilik düzeyleri yüksek topluluklar olarak tanımlanır. Bu topluluklar göçebe zanaatçılar olarak bilinirler. Müzisyenler, sepetçiler, kalaycılar, demirciler, dokumacılar, sihirbazlar, falcılar, hayvan performansçıları gibi zanaatları icra eden, temel olarak "**gıda üretmeyen göçebeler**" olarak tanımlanırlar. Farklı etnik kökenlere sahip, farklı diller konuşan, grup içi evlilik yapan, çeşitli ürünlerin üretimini- satışını yapan ve farklı hizmetlerin sunumuyla geçimlerini sağlayan, mobilete seviyeleri yüksek topluluklar olarak tanımlanırlar. Avcı toplayıcı, sürü sahibi ya da tarımsal faaliyetler yürüten topluluklara başta iş aletleri olmak üzere çeşitli hizmetler götüren topluluklar insanlık tarihi boyunca var olmuşlardır. Peri

¹ Williams, G. A., Dom of the Middle East
www.domresearchcenter.com/journal/11/dom.html#Eleven

patetik topluluklar ve hizmet götürdüğü büyük toplum arasındaki ilişki, birbirlerine ihtiyaç duyan aktörler arasındaki ilişki olarak da tanımlanır.²

Peri-patetik topluluklar, kapitalist ilişkiler ve sanayinin gelişmesiyle birlikte geçim stratejilerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Geleneksel zanaatların geçerliliğini yitirmesi, toplulukları farklı işlere yöneltmiştir. Ürdün Vadisi'ndeki bitkileri hasat edenlerin yanı sıra Ürdün'ün kuzey kesiminde tütün hasadı yapan işçiler arasında Domlar bulunabilirler. Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği, hurda – atık toplayıcılığı yapmaktadırlar. Lübnan'daki Bekaa Vadisi'nde tarım işçiliği yapmaktadırlar. Ortadoğu ülkelerinde eğlence sektöründe müzisyen ve dans sanatçılarıdır. Suriye'de metal işçisi olarak hizmet verirler. Irak gibi bazı ülkelerde, eşekleriyle ve deve karavanlarıyla köy köy gezen, müzisyenler, hokkabazlar ve akrobatlar olarak göçebe bir yaşam sürerler. Göçebeliği tamamen bırakıp şehirlere yerleşenler olduğu gibi yarı göçebe olarak yaşayanlar da vardır. Beyrut'ta, Shatila ve Sabra olarak bilinen bölgede, Filistinliler ve diğer göçmenlerle birlikte Dom toplulukları da yaşıyor. Buralar; molozdan yapılmış binalar, çöp yığınları, izbe nemli kulübeler, gökyüzünü kaplayan binlerce elektrik kablosundan oluşan, en alttakilerin hayata tutundukları konut, iş, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yoksun bir dünyadan ibaret!..

Topluluğun bir kısmı hala Ortadoğu'da göçebe bir hayat sürüyor. Yılın bir bölümünü kentlerdeki "Çingene" mahallelerinde geçirip, yılın geri kalanında çadırlarında yaşarlar. Köylerde, kasabalarda ve şehir sokaklarında kendilerini zanaatkârlar, satıcılar, falcılar, dişçiler, hançerciler, kalaycılar ve dansçılar olarak adlandırırılar.

Yerleşik hayata geçenlerin bir kısmı daha iyi bir eğitim imkânı ve daha kalıcı çalışma imkânına sahiptir. Bununla birlikte, çoğu Dom halkı yalnızca etnik kimliğinden dolayı iş bulamıyor. Çocukları eğitimden yararlanamıyor. Çoğu zaman sokaklarda yardım toplayıp ve sokak satıcılığı yaparak ailelerine ekonomik destek sunmaya çalışıyorlar.

Ortadoğu ülkelerinde Dom toplumu, göçebe yaşam tarzları ve Hint-Aryan etnik kökeni ve Domari dilinden dolayı, yaşadıkları ülkelerde siyasi temsil, iş fırsatlarına erişim ve hatta yurttaşlıktan mahrum bırakıldı.

² Yılgür, E., 2016. "Roman Tütün İşçileri" Ayrıntı Yayınları

Kilis / Türkiye

Al Marj
Bekaa / Lübnan

Özellikle son 30 yılda yaşanan çatışmalı süreçler, Suriye ve Irak'ın siyasi ve fiziki olarak yıkıma uğramasıyla birlikte ortaya çıkan siyasi ve sosyal kargaşa ve şiddet ortamı, Dom toplumunda toplumsal bir kırılma sürecine sebep oluyor.

Ortadoğu'da yaşayan Dom toplumu alt kabilelerden oluşmakta ve bunlarla birlikte yaşayan büyük aileler olarak gruplara bölünmektedir. 5-15 aile tarafından oluşturulan gruplar aslında komünal bir yaşam sürdürmektedir. Görünüşte bağımsız çadırlarda ya da evlerde yaşasalar da, dayanışma geleneği, birlikte yaşama ve paylaşma geleneği büyük ölçüde sürmektedir. Grubu yönetip yönlendiren bir lider aynı zamanda dış dünyayla da ilişkilerini kurmaktadır. Bu komünal yaşam içe kapanık toplumu dış tehlikelere karşı da korumaktadır. Kadim gelenek bu sayede sürdürülmektedir. Özel mülkiyet duygusunun neredeyse olmaması, bireysel-ailesel eksiklik ve yokluğun grup içinde telafisi, özellikle kadınların ve çocukların korunması, zor yaşam koşullarına dayanıklılık gibi, kısaca *gadjoların*³ yarattığı toplumsal, ekonomik sisteme karşı var olabilmek ve de yüzlerce yıldır asimile olmama direnci bu komünal yaşamdan kaynaklanmaktadır.⁴

Bu birlikteliğin, savaş ve çatışma gibi altüst oluş dönemlerinde parçalanmaya uğraması, bireysel yaşama becerisi olmayan aileleri ve bireyleri, bilmedikleri bir dünyanın içine atmaktadır. Parçalanmış gruplarla birlikte toplumsal bünyede yaralar açılmakta, işsizlik, barınaksızlık ve açlık gibi yaşamsal gereklilikleri karşılamak için bilmedikleri bir sistemin içine dahil olmaya mecbur kalan bireyler, riskler ve tehlikelerle baş başa kalmaktadır. Sokaklarda bir şeyler satan çocuklar, yardım toplayan kadınlar ve "ne iş olursa yaparım" diyen erkekler hızla suça bulaşmakta ya da bulaştırılmaktadır. Dom toplulukları, dağılan gruplar ve bölünen ailelerle her türlü tehlikeye açık hale gelmektedirler.⁵

³ **Gadjo (Gaco);** Çingene olmayan; yabancı; el anlamında; Çingeneler tarafından kendilerinden olmayanlar için kullanılır.

⁴ On the Road amid Poverty and Discrimination. Living at the Bottom. Dom Migrants From Syria www.kalkinmaatolyesi.org/v2/en/publications/syrian-migrant-seasonal-agricultural-workers/dom-migrants-from-syria/

⁵ **Tarlan, K.V., 2016;** Deportation, *İsolation*, and Destruction: The Syrian Dom in The Crossfire, (Yayımlanmamış makale)

Suriye'de Dom Toplumu

Suriye'de Dom toplumu yüzyıllarca diğer halklarla birlikte yaşıyordu. Peri-patetik bir yaşam süren gruplardan oluşan topluluğun; müzisyenlik, demircilik, geleneksel dişçilik, ahşap işçiliği, elek, sepet, kalaycılık, çerçilik, bohçacılık gibi geleneksel mesleklerini icra ederek, birlikte yaşadıkları diğer topluluklara hizmet götürmüşlerdir. Son yıllarda üretim sisteminin değişimi ve gelişimiyle birlikte topluluklar, ya mevsimlik tarım işçiliği, hurda, atık toplayıcılığı gibi yeni mesleklere yönelmiş ya da geleneksel zanaatlarını değiştirip, dönüştürerek yenilemişlerdir. Örneğin; demirciler, soğuk demir işlemeye başlayıp kapı, pencere, taraba ve inşaat demirciliği işlerini yapmaktadırlar. Müzisyen gruplar, eğlence sektörü içerisinde yer almaya başlamış, düğün- eğlencelerde ve gece kulüplerinde sahne almaya başlamışlardır. Suriyeli geleneksel dişçiler Ortadoğu'nun diğer ülkelerine gidip oralarda mesleklerini icra etmişlerdir. Çerçi ve bohçacı Domlar savaştan önce körfez ülkeleri ile Suriye arasında seyyar ticaret yaparak, önemli miktarda ticari faaliyeti yürütmektedirler.

Suriye'de yaşayan Dom toplumunun büyük bir bölümü, Suriye vatandaşı olarak kimlik belgelerine sahiptir. Bu konuda yapılan görüşmelerde; özellikle yerleşik hayata geçen toplulukların vatandaşlık belgeleri konusunda sorunlarının olmadığını, çocuklarının büyük bir oranda ilkökul eğitimi aldıklarını söylemektedirler.

Göçebe ve yarı-göçebe bir yaşam süren toplulukların bir kısmı, özellikle zorunlu askerlik yapmamak için kişisel kimlik bilgileri, pasaportlar ve hatta doğum belgeleri olmaksızın yıllarca belgesiz bir yaşam sürdürmüşlerdir. Kayıtsızlığın bir başka sebebi de yüzyıllardır yaşadıkları Ortadoğu'da sınırların onlar için anlamsızlığıdır. Domlar, kadim Ortadoğu coğrafyasında sınırlar olmadan yaşamakta, İran'dan Mısır'a, Anadolu'dan Körfeze yüzyıllardır göç etmektedir. Son yüzyılda kurulan devletlerin sınırları üzerinden göç etmeyi sürdürmüşlerdir. Bu yüzden saha çalışması yaparken Ürdün, Lübnan ve Suriye kimliklerinin her üçüne de sa-

hip olan kişilerle karşılaştık. Suriye vatandaşı olan ve Lübnan ya da Ürdün pasaportuna ve kimliğine sahip çift vatandaşlığı olan bireyler de vardı. Bu durum Domların, Ulusal ve uluslararası yardım kuruluşlarından yardım almalarını engelleyen temel nedenlerden birini oluşturmaktadır. Suriye'de çatışmanın yoğunlaşmasıyla birlikte, bu insanlar ve binlerce belgesiz insan sığındıkları ülkelerde "mülteci" olmadıkları gerekçesiyle, bürokratik engellemelerle uluslararası yardım kuruluşlarına kayıt olmaları engellendi. Bu insanlar bugün yardım kuruluşlarının, nakit kart ve diğer yardımlarından yararlanamamaktadır. Sivil toplum çalışanları bu insanları "mülteci ve sığınmacı" olarak görmemektedir.

Suriye'de yaşanan iç-savaşta, bu ülkede yaşayan tüm etnik gruplar ve dinsel azınlıklar "zor günler" geçiriyorlar. Suriye içinde rejimin ve cihatçı grupların ölümcül şiddetine maruz kalanlar, canlarını kurtarmak umuduyla diğer ülkelere sığınmak zorunda kaldılar. Özellikle bu ülkede yaşayan Dom Toplulukları çatışmalarda taraf olmamalarına rağmen çatışan taraflarca şiddet ve dışlanmaya maruz kaldılar. Bir yandan radikal cihatçı grupların bu topluluğa "yeterince Müslüman olmadıkları" gerekçesiyle evlerine ve mallarına el koyup, tehdit ve yer yer katliama varan şiddet uygulamaları, diğer taraftan da Baas rejiminin yok sayıp dışladığı ve büyük bölümüne kimlik dahi vermediği bu topluluğu, çetin iç savaş koşullarında kıt kaynaklara ortak etmemek için hiçbir zaman asli unsur sayılmayan bu etnik gruptan kurtulmaya yöneltti.

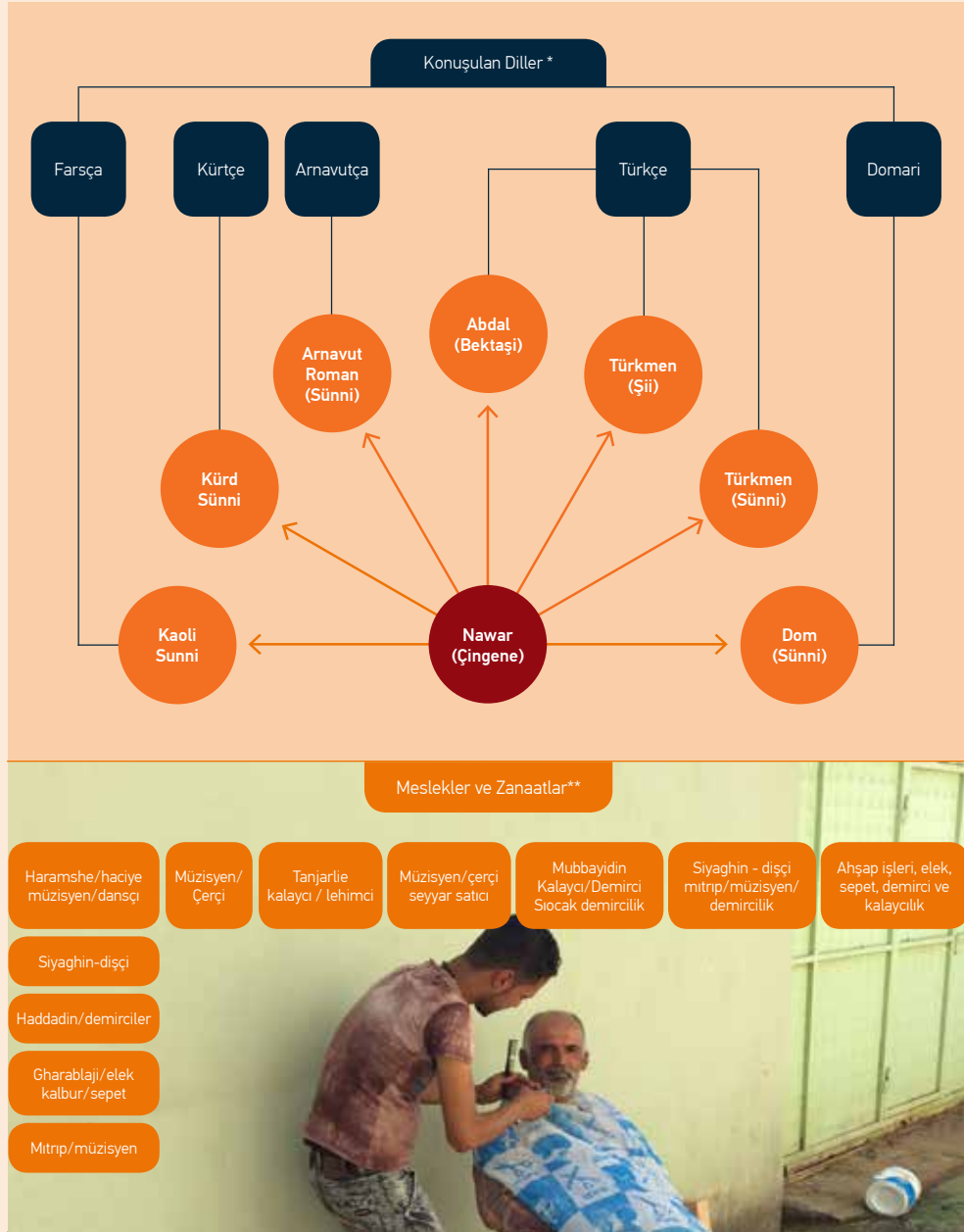
Rejim, bu topluluğun yaşadığı pek çok yerleşim yerini, muhalifleri barındıkları gerekçesiyle ağır bombardıman altında tuttu. Örneğin Halep'te Haydariye gibi tarihsel olarak Çingenerin yüzlerce yıldır yaşadığı yerleri tamamen boşalttı.

Bu çalkantılı süreç en çok küçük etnik grupları, 'ötekileri' sarstı. Bu gruplar, geleceğin belirsizliğinden sakinlik ve korunmak amacıyla çatışmalardan uzak durmak, tarafsız kalmak istiyorlardı ama çatışma ve kaos öylesine büyüdü ki en küçük bir çatışmada bile ortak hedef bu topluluklara yöneliyordu. Evlerini, yurtlarını terk etmek zorunda kaldılar. Çünkü açlık ve her türlü barınma şartları bozulmuş ve can güvenlikleri ortadan kalkmıştı. Tek çare yeniden yollara düşmekti. Yapabildikleri en iyi şeyi, yani göçebeliği yapmaya başladılar. Diğer milyonlar gibi sınırları geçip derme çatma çadırları ve birkaç kap- kacakla yaşamlarını sürdürmeye başladılar. Çöplerden atık- hurda toplayarak, günlük- mevsimlik işçilik yaparak çocuklarının karınlarını doyurmaya çalışıyorlar. İş bulma umuduyla, ekmek derdiyle şehir şehir dolaşmaktalar.

İdeolojik, kişisel ve siyasi farklılığa rağmen, savaşan milisler tek bir konuda hemfikirler: Irak'ta veya Suriye'de Dom cemaati için artık bir gelecek kalmadı. IŞİD tarafından, Suriye ve Irak'ta Dom toplulukları, "inanmayanlar" listesinin başına yerleştirildi.⁶ Son 7 yıldır Suriyeli Domlar, radikal milisleri ve Suriye ordusunu aşip komşu ülkelere sığınmayı başardı. Suriyeli Dom Toplumu liderlerine ve bu alanda çalışan uzmanlara ve bu çalışmayı yapan uzmanlara göre; Türkiye (50 bin), Ürdün (30 bin), Lübnan (20 bin), Irak (20 bin), Mısır, Birleşik Arap Emirliği, Filistin ve Avrupa ülkelerine de toplam (20 bin), yaklaşık 150 bin Suriyeli Dom dağılmış durumda.

⁶ As conflict rages in Iraq and Syria, the 'hidden people' suffer in silence
www.thenational.ae/opinion/as-conflict-rages-in-iraq-and-syria-the-hidden-people-suffer-in-silence-1.278218

Suriye'de Nawar (Çingene) Toplulukları

* Suriye'de Çingene (Nawar) toplumu, birlikte yaşadıkları halkların (Kürtçe, Arapça, Türkçe, Farsça) dillerini de konuşan çok dilli topluluklardır. Tabloda, konuşulan diller bölümü toplulukların Arapça ve kendi dilleri dışında konuştuğuları üçüncü dilli göstermektedir.

**Toplulukların geleneksel olarak icra ettikleri meslekler ve zanaatların bir kısmı yazılmıştır.

Bu Tablo "The Various Components the Nawar People" başlığıyla, Frank Meyer tarafından "Biography and Identity in Damascus: A Syrian Nawar Chief" (Customary Strangers: New Perspectives on Peripatetic Peoples in the Middle East, Africa and Asia, edited by Joseph C. Berland and Apama Rao, Praeger Publishers, 2004) makalesinde yer alan tablonun Kemal Vural Tarlan tarafından Suriyeli Çingene topluluk üyeleri ve kanaan önderleriyle yapılan görüşmelerle yeniden düzenlenmiştir.

Adana / Türkiye

Kaoli: Kowli, İran'da Çingener, Afganistan'ın başkenti Kabilden geldikleri gerekçesiyle Kâboli (Kabilli) olarak adlandırılmışlardır. Topluluk bugünkü İran coğrafyasında Abdal, Karaçi, Gorbati, gibi adlarla da adlandırılır. İran'dan Çingene grupları (Koli, Kowli), Irak ve Suriye'ye de dağılmışlardır. Kowli Çingeneri genel olarak Farsça ve Arapça konuşsa da ikincil dil olarak, kendi içinde, Darvişi, Lutiuna olarak adlandırılan Farsçayla iç içe geçmiş bir dil de konuşmaktadır. Kalbur, kalay, sepet, tarak gibi aletleri ahşap ve demiri işleyerek yapan topluluklardır. Ayrıca müzisyenlik, cambazlık, komedyenlik gibi performans ve gösteri sanatlarını da icra ederler.

Kaynak: Gypsies of Persia – Encyclopaedia Iranica <http://www.iranicaonline.org/articles/gypsy-i>

Arnavut / Roman: Ortadoğu'daki nadir Rom, Roman topluluklarından. Balkan savaşından sonra Osmanlı'nın kalan topraklarına çekilen Roman grupların bir bölümü Adana, (bugün hala Adana'da yaşayan Arnavutça konuşan Roman grupları var) ve Antep gelmiş olmalı. Türkiye sınırlarının yeniden çizilmesiyle Suriye tarafında kaldılar. Bugün kendilerini Arnavut olarak tanımlayan bu topluluk Türkiye sınırına yakın bölgelerde demircilik, kalaycılık, çaydan, bakır cezve ve sıcak demircilik yapan peripatetik Çingene gruplarından biridir.

Türkmen / Abdal Toplulukları: Suriye'de yaşayan Türkçe konuşan 3 ayrı Abdal topluluğu kendisini Türkmen olarak tanımlamaktadır. Aralarındaki farklılığın temel sebebi inançsaldır. Sünni, Şii ve Alevi/Bektaşî inanç gruplarına sahip bu toplulukların büyük çoğunluğu müzisyen olmakla birlikte, çerçi, arabacı, sepetçilik, bohçaçılık, seyyar satıcılık gibi işlerle de uğraşırlar. Bugün daha çok mevsimlik işçilik, gündelik işlerle, düğün ve eğlencelerde müzisyenlik yapmaktadırlar. Tanjarlie / Tancirli olarak adlandırılan, geleneksel kalaycılık, lehim gibi mutfak eşyası tamirciliğiyle uğraşan, Abdal grubu Türkiye'de olduğu gibi Suriye'de yaşamaktadır. Topluluğun konuştuğu Teber dili neredeyse unutulmuştur.

Kaynak: Sarıkaya, M., Seyfili M., (2004). Kırşehir Abdal / Teber Dili ve Anadolu, Azerbaycan, Özbekistan Gizli Dilleriyle İlgisi. Türklük Bilimi Araştırmaları, 15, 243 - 278.

Yıldırım, Faruk (2008). Teber Dili. Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler. İstanbul: Picus. ss. 52-74.

Dom Toplulukları: Suriye'de kendilerini Dom olarak adlandıran grup en büyük Çingene grubudur. Domari dilini çok yaygın konuşurlar, birlikte yaşadıkları halkların (Kütçe, Arapça, Türkçe, Farsça) dillerini de konuşan topluluk üyeleri, tarihsel olarak Kürt toplumuyla çok uzun süre birlikte yaşadığı için, bazı bölgelerde, kendilerini Kürt olarak da tanımlar.

Domlar diğer Çingene topluluklarını (Abdal, Arnavut/ Roman) "Per-Dom" olarak adlandırılırlar. Bu adlandırma kendilerinden daha alt statüyü işaret eder ama tüm bu diğer gruplarında Çingene olduğunu belirtir. Yine Domlar içerisinde de kastsal bir sınıflandırma vardır. Birlikte yaşadıkları Arap, Türkmen, Kürt ve İran topluluklarını aşiret yapısı içerisinde, aşiret üyelerinin eğlence müziği yapması ve enstrüman çalması ayıplandığı için Dom toplumu içerisinde müzisyen gruplar daha aşağıda bir statüde yer alırken dişçilik ve halk hekimliği yapan gruplar üst statüye sahiptir, arada zanaatkâr (Kalaycı, demirci, sepetçi, vb.) topluluklar yer alır.

Türkiye'de Dom Toplumu

Resmi istatistiklerin ve ülke çapında güvenilir tahmini rakamların bulunmaması nedeniyle, Çingenelerin (Dom, Lom ve Rom ya da Abdallar gibi alt grupların) toplam sayısı bilinmiyor. Avrupa Konseyi'ne göre tahmini rakamlar 500.000 ile 5 milyon arasında değişmektedir.⁷

Çingenelerin büyük bir bölümü Türkiye'nin Batı bölgelerinde, Dom ve Lom gruplar ise çoğunlukla Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgesinde yaşamaktadır. Dom'lar, Domari konuşan ve Hindistan kökenli farklı bir dilbilimsel grubu oluştururlar.⁸ Bugün Dom toplumlari daha çok Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşamaktalar. Türkiye'de ise Dom grupları genellikle ülkenin güneydoğusunda bulunuyorlar. Sayıları 500 binin üzerinde olan, bir kısmı yerleşik hayata geçmekle birlikte yarı göçebe ve göçebe bir hayat süren gruplardan oluşurlar. Kendi dilleriyle birlikte, yaşadıkları bölgelerdeki halkların dillerini de (Kürtçe, Arapça, Türkçe) konuşan çok dilli bir topluluktur. Yüzyıllarca demircilik, kalaycılık, dericilik, sepetçilik, dişçilik, sünnetçilik, müzisyenlik, falcılık gibi zanaatları icra eden Domlar, bugün artık bu zanaatların geçerliliğini yitirmesiyle mesleksiz kalmış ve farklı mesleklere yönelmişlerdir. Tarihsel olarak bu meslekleri icra etmek için göçebe olarak yaşayan bu topluluklar, son 50 yılda yarı göçebeliliğe geçtiler. Yüzyıllardır birlikte yaşadıkları halkların iş aletleri, mutfak eşyaları gibi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan bu halk, nüfusun artması, sanayinin ve seri üretimin gelişimiyle atalarının zanaatlarını yapamaz duruma düştüler. Bugün Türkiye'nin neredeyse her bölgesinde; mevsimlik tarım işçiliği, atık- hurda toplayıcılığı, gündelik işler yapmaktadırlar.

Lom gruplar da Türkiyeli Rom ve Domlardan dil olarak farklılık gösterirler, ancak Romanlara daha yakındırlar. Lom'ların da Hindistan'dan geldiği düşünülür. Bu gruplar, Doğu Karadeniz bölgesinde, doğu ve kuzeydoğu Anadolu'da ve Kafkaslar 'da görülür. Lom'lar, Lomavren dilini konuşurlar.⁹

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de diğer etnik gruplar arasında Çingeneler en alttakiler olarak kabul edilmekte, ayrımcılığa uğramaktadırlar. Geleneksel zanaatlarını yapamaz duruma gelmeleri, modern işletmelerde iş bulmada ayrımcılığa uğramaları, eğitimde çocuklarına uygulanan ayrımcılık, dışlanmışlık gibi nedenler bu topluluğun hayatını gün geçtikçe zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin AB adaylık süreciyle birlikte, Roman sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi, Avrupa Birliğine uyum programları kapsamında, eksikliklerine rağmen "Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi"¹⁰ yazılmış ve Roman Hakları politikası oluşturulmaya çalışılmaktadır. Strateji belgesi, tüm Çingene topluluklarını (Dom, Lom, Rom) Roman adı altında toplamakta, Dom ve Lom topluluklarına dair bir strateji içermemektedir.

⁷ Avrupa'da Roman nüfusuna ilişkin tahminleri içeren bir tablo için Avrupa Konseyi'nin web sayfasına bakabilirsiniz: hub.coe.int/web/coe-portal/roma

⁸ Adrian Marsh, "Türkiye Çingenelerinin Tarihi Hakkında", Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, derleyen Savelina Danova (İstanbul: ERRC/hYd/EDROM, 2008) içinde; Domari dili için, "Romani Project" web sayfasına bakınız: romani.humanities.manchester.ac.uk/atmanchester/projects/domari.shtml.

⁹ Türkiye'de Roman Toplumu, Ali Mezarcioglu ile söyleşi, Ekopolitik içinde. Bkz. www.ekopolitik.org/en/news.aspx?id=5859&pid=1850

¹⁰ "Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi" Resmî Gazete www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160430-11.htm

İzmir / Türkiye

Türkiye'de "Kentsel Dönüşüm" adı altında yürütülen projeler, yeni kentleşme modelinde marjinal ve öteki kabul edilen toplumsal grupların, kent merkezlerinden kent dışına atılması temel amaç olarak hedeflenmiştir. Eskiden kentlerin çeperlerinde olan Çingene mahalleleri, kentlerin büyümesiyle merkezde kalmış ve büyük rant alanlarına dönüşmüştür. Bu projeler kentlerdeki Çingene mahallelerinin yıkılmasına ve mahalle halkının zorla yerlerinden edilmesine yol açıyor. Zorla yerinden edilen bu toplulukların bir kısmı yeniden yarı göçebe hayata dönmeye başlıyorlar.

Deir Zanoun
Bekaa / Lübnan

Lübnan'da Dom Toplumu

Dom Toplukları, Ortadoğu'da ortak bir geçmişe sahip olmakla birlikte homojen bir grup değildir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, Lübnan'daki topluluklar da dil ve yaşam koşulları açısından farklılıklar sergiliyor. Lübnan'da Dom Toplukları; Sidon, Beirut, Tyre Jubayl, Tripoli ve Bekaa Vadisi çevresinde yoğun yaşamakla birlikte, ülke geneline çok sayıda aile dağılmış durumda.

Lübnan, Suriye ve diğer Ortadoğu ülkeleri arasında tarihsel açıdan bir merkez nokta veya kavşaktır. Bugün bile Dom toplulukları İran, Irak, Türkiye, Filistin ve diğer körfez ülkelerine göç edebilmektedir. Ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın "ticaret yollarını" hala gezen modern göçebe Dom grupları bulunmaktadır.

Bekaa Vadisi'nde çadırlarda ve kulübelerde, Beyrut ve diğer şehirlerde gecekondü bölgelerinde Filistinli mülteciler ve yoksul Lübnalılarla birlikte yaşamaktadırlar. Gerçek kimliklerini gizlemek için kendilerini Türkmen, Suriyeli ve Arap- Bedevi olarak tanımlarlar. Yaşadıkları yerlerde sağlıklı konut, temiz su, kanalizasyon, elektrik, okul, sağlık hizmetleri gibi temel sorunlarla mücadele etmektedirler.

Şehirlerde yaşayanlar içerisinde, iş ve meslek sahibi olan Domlar bulunmakla birlikte çoğunlukla sokaklarda yardım toplayan, düğün ve partilerde davul, flüt ya da diğer enstrümanları çalarak; fal bakarak, yarı gündelikçi olarak çalışırlar. Dom çocukları, okul yerine daha çok sokaklarda vb. yerlerde şeker, fındık, sakız satarak ailelerine ekonomik destek sağlamak için çalışırlar. Bu çocukların eğitimi için çaba sarf eden sivil toplum kurumları olmasına rağmen hükümetin bir eğitim programı bulunmamaktadır.¹¹

Domların bir bölümü geleneksel mesleklerini günümüze uyarlayarak zanatlarını sürdürmektedir.

Bazı erkekler Rababa adı verilen tek yaylı bir müzik aleti üretiyorlar. Ayrıca, kahve çekirdeklerini ezmek için kullanılan ahşap kaplar üretenler, geleneksel Arap hançerleri üreten demirciler, geleneksel dişçiler hala aktif olarak çalışmaktadırlar. Müzisyen gruplar sanatlarını hala icra etmekte, erkekler müzik aletlerini çalarken kadınlar şarkı söyleyip dans etmektedirler. Bazıları körfez ülkelerine kadar ticaret amaçlı seyahat etmektedirler.

¹¹ CHILDREN LIVING AND WORKING ON THE STREETS IN LEBANON: PROFILE AND MAGNITUDE
www.unicef.org/lebanon/Final_Study_SBC_En.pdf
The Dom People and their Children in Lebanon
www.insanassociation.org/en/images/The_Dom_People_and_their_Children_in_lebanon.pdf

Ürdün'de Dom Toplumu

Ürdün'de yaşayan Dom Toplumu ile ilgili yapılan çalışmalar¹², Ürdün'de beş büyük Dom kabilesinden oluşan Dom toplumunun yaşadığını, bunlar içinde Tamarzeh kabilesi en büyüğü ve kendilerini ülkenin kuruluşundan önce ülkede yaşıyor oldukları için kendilerini Ürdünlü Dom olarak sınıflandıklarını göstermektedir. Diğer dört kavim Ka'akov, Ga'agreh, Balahayeh ve Nawasfeh'dir. Çingene nüfusunu oluşturan diğer topluluklar da, Filistin'den gelenler (Batı Şeria ve Gazze'den) ve çoğunlukla Irak'tan ve Suriye'den gelenlerden oluşuyor. Ürdün'de yaşayan Dom Toplulukları kendilerini Bani Murrah olarak adlandırıyorlar. Ayrıca Abdal toplulukları yüzlerce yıldır Türkiye, Suriye, Lübnan, Irak gibi ülkeler arasında göç ediyorlar. Suriye iç-savaşıyla onlarca Abdal topluluğu Ürdün'e sığınmış durumda. Ürdün topraklarına, özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan hemen önce, yoğun Dom akınları gerçekleşti. Dom nüfusu Ürdün'de, bölgenin en istikrarlı ülkesi olması sebebiyle, hareketli olmaya devam ediyor. Bazıları yalnızca ülke sınırları içinde, Ürdün Vadisi boyunca hareket ederken, bazı gruplar daha da uzun bir göç güzergahını takip ederek Lübnan, Suriye, Türkiye, Irak, Mısır, Suudi Arabistan ve diğer körfez ülkelerine hareket etmektedirler.

Göçebe ya da yarı göçebe ailelerin çoğu, suya ya da elektriğe erişimi olmayan çok ilkel yaşam koşullarıyla çadırlarda yaşıyorlar. Özellikle temiz suya erişim konusunda toplum büyük sorunlar yaşıyor. Kamp yerlerine verilen kira, günlük içme suyu ücreti, gaz, elektrik, sağlık hizmetleri ve çocukların eğitimi Dom toplumunun temel sorunları olarak belirginleşiyor.

Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Çingeneler, ırkçı önyargılar, iletişim eksikliği, gibi sebeplerle Ürdün toplumu tarafından da istenmiyorlar. Ürdün hükümetinin ve sivil toplumun bu konudaki sosyal programların yetersizliği Dom toplumunun maruz kaldığı ırkçı önyargıları güçlendiriyor ve etnik kimliğini gizlemeye teşvik ediyor. Negatif imgeler, Dom toplumunun Ürdün toplumuna yapmış oldukları sayısız yapıcı katkıyı gölgede bırakıyor. Toplumsal izolasyon, etnik kimliğini saklamakta bugün yaygın olarak sürüyor.

¹² Williams, G. A., The Current Situation of the Dom in Jordan
www.domresearchcenter.com/journal/18/jordan8.html

Jarash / Ürdün

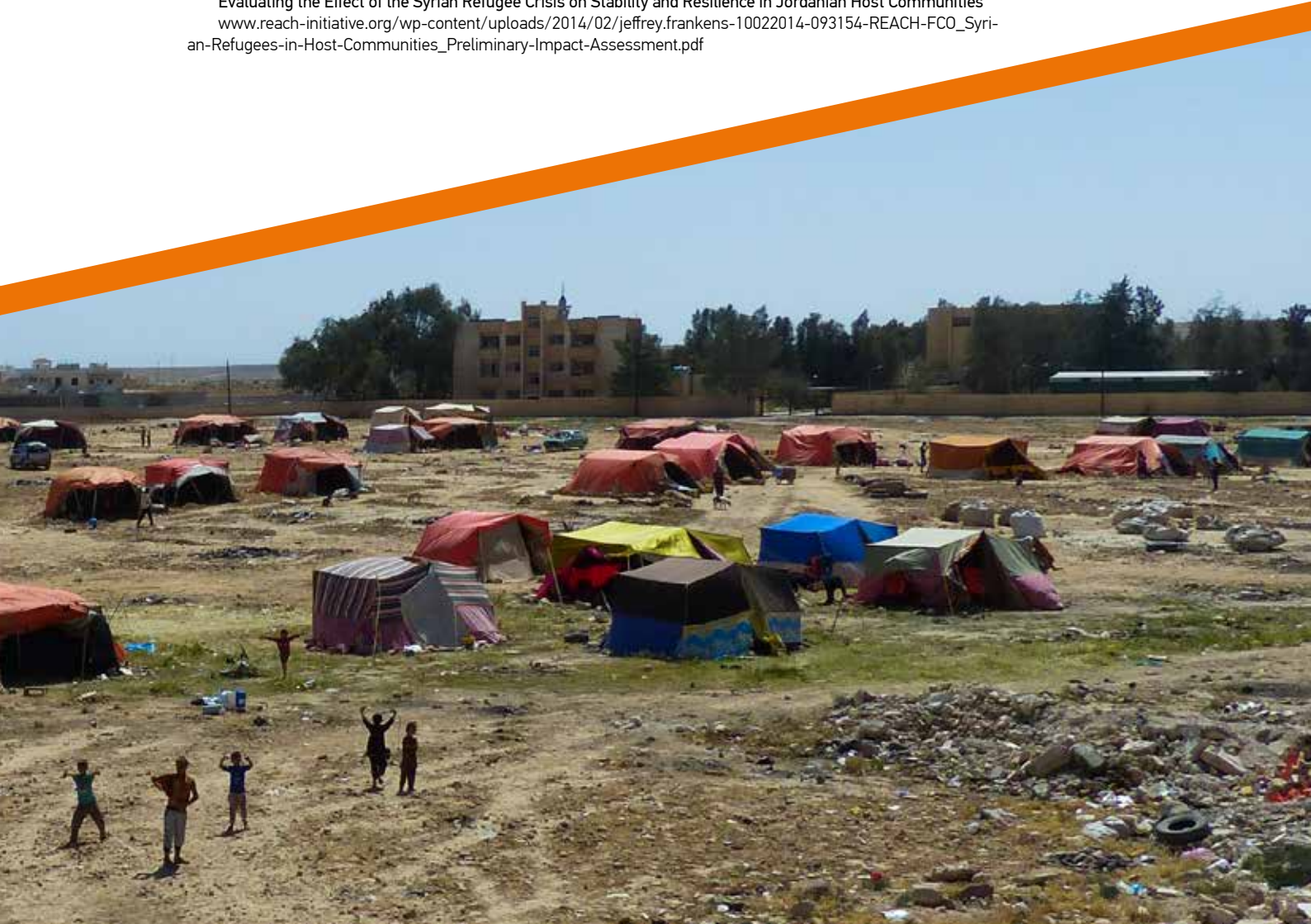
Tüm bu olumsuzluklara rağmen son yıllarda Domların iş piyasasında ve sosyal ilişkilerde ilerleme sağlamaya başladığı görülüyor. Eğitim kurumlarında, tıbbi mesleklerde, gazetecilikte, avukatlıkta ve birçok görevde iş sahibi olan Domlarla karşılaşılıyor.

Dom çocukların eğitime katılımı ve devam etmeleriyle ilgili sorunlar hala devam ediyor. Erkek çocukların çoğu marangoz çırağlar, tamir ve tekstil endüstrisinde çalışmaya devam ediyor. Kızlar, genç yaşta (15 yaş civarında) evlendiriliyor.

Suriye'de süregelen kriz, Aralık 2013'ten bu yana 567.000'i aşan veya Ürdünlü nüfusun yaklaşık %9'u kadar büyük bir mülteci akınının Ürdün'e akmasına neden oldu. Ürdün'ün BM tarafından yönetilen kamplarına yönlendirilen yüz binlerce mülteci Amman'ın ve Ürdün Vadisi'nin çöl banliyölerinde gecekondulardan oluşan yerlerde yaşamakta ve buralarda onlarca geçici kamplar inşa edildi.

Bu yüz binlerin içerisinde Suriyeli binlerce Dom toplumu mensubu da Ürdün'e sığındı, gerçek kimliğini gizleyerek, kendilerini Kürt, Türkmen veya Sünni Bedevi olarak tanıtarak "gizli" kaldıklarını söylüyorlar. Ürdünlü Dom lider Fathi Moussa'nın dediği gibi Dom toplulukları "sessizce acı çekiyor", Suriye ve Irak'taki en eski topluluklardan biri olan bu toplumun haftaları ve günleri sessizce sona eriyor.¹³

¹³ Evaluating the Effect of the Syrian Refugee Crisis on Stability and Resilience in Jordanian Host Communities www.reach-initiative.org/wp-content/uploads/2014/02/jeffrey.frankens-10022014-093154-REACH-FCO_Syrian-Refugees-in-Host-Communities_Preliminary-Impact-Assessment.pdf

SURİYELİ DOM MÜLTECİLER

4

Ürdün, Lübnan ve Türkiye'de Mevcut Durum

Bugün, Suriye'den Türkiye'ye sığınan yaklaşık 50 bin Dom, ülkenin pek çok ilinde yaşamaya çalışıyor. Sayıları 3 milyonu aşan Suriyeli sığınmacı içerisinde çok küçük bir oranı temsil ediyorlar. Bu topluluk, kamplarda yaşamayı istemiyor. Türkiye Hükümeti'nin Suriyeli Mülteciler için, 25 Haziran 2014'te, çıkardığı "Dilenci Genelgesi" Suriye'den gelen Çingene topluluklarının (Dom mülteciler) ayrımcılığa ve kötü muameleye maruz kalınmasına neden oluyor. 3 yıldır bu genelge uyarınca pek çok kişi ailelerinden ayrı kamplara gönderildi. Dom mülteciler, mülteci kamplarında kalmıyorlar ve kalmak da istemiyorlar.

Bunun temel sebepleri: kamp sakinleri ve yetkililer tarafından önyargılı bir yaklaşıma ve ayrımcılığa maruz kalmaları; bu topluluklar etnik kökenleri sebebiyle ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Kamplarda etnik, dini ya da siyasi kutuplaşmalar; çoğunluğu yarı göçebe hayat süren bu topluluklar; dolaşım özgürlüğünün kısıtlanması, giriş-çıkış konusunda sıkı denetimler; izolasyon ve hapsedilme hissi, tarih boyunca doğayla iç içe yaşayan bu topluluklar için kampları yaşayabilecekleri mekan olmaktan çıkıyor.

Bunlardan dolayı Dom mülteciler kendi kurdukları çadır kamplarında, derme çatma çadırlarda, yıkıntılarda ve terk edilmiş binalarda kalıyor. Kalacak bir yeri olmayanlar, sokaklarda, parklarda yatıyor, ancak çok küçük bir kısmı, birkaç aile bir arada, kiradıkları evlerde kalıyorlar. Bu evler de daha çok Türkiye'de yaşayan Çingene topluluklarının mahallelerinde tutuluyor. Söz konusu genelge gereğince sık sık bu çadırlar yıkılıp, yakılıyor. Zaten gününbirlik bulabildikleri işlerle ancak yaşayabilen gruplar, kiraya verecek paraları olmadığı için sık sık yer değiştiriyorlar. Küçük şehirlerde daha çok baskıya maruz kaldıkları için İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere göç edip kalabalıklar içinde kaybolmak istiyorlar.

Dom mültecilerin yaşam biçimleri onların, büyük çoğunluğunun kayıt altına alınmalarını da engelliyor. Türkiye'deki Suriyeli Mültecileri kayıt altına alan AFAD bu topluluklara ya ulaşamıyor ya da önyargılar nedeniyle kayıt işlemleri için isteksiz davranıyor. Bugün pek çok topluluk üyesi kayıt merkezlerince verilen kimlik belgesine sahip değil. Topluluk üyeleri buna sebep olarak; sınırdaki izinsiz geçişler, kayıt işlemine ilişkin bilgi yetersizliği veya yanlış bilgilendirme, yetkililerle kontak kurmaktan kaçınma olarak açıklıyorlar. Öte yandan, çadırlarda ve harabelerde yaşayan topluluk üyeleri kayıt için, gerekli olan ikametgâh belgesini alamıyorlar. Tüm bu koşulları sağlayanlar da, nedensiz olarak bekletiliyor bazen belgeleri dahi alınmıyor. Diğer taraftan bu toplulukların iş bulmak umuduyla yeniden göçebelige geçişleri alınan kimlik kartların sadece alındığı ilde geçerli olması sebebiyle, kayıt olup, yabancı tanıtım kartı almayı istemiyorlar. Bu karta sahip olamayanlar sağlık ve yardımlardan da yararlanamıyorlar.

STK ve yardım örgütlerinin bu konudaki yardım talepleri, sokakta yaşamayı özendireceği gerekçesiyle, konuyla ilgili yetkililerce de engelleniyor.

Derme çatma çadırlarda yaşayan, sokaklarda yardım toplayan ya da çalışan Dom mülteciler kolluk kuvvetlerinin keyfi müdahaleleriyle karşı karşıya kalıyor, bir hedef haline geliyorlar.

Türkiye'ye sığınan Dom mülteciler, iş bulma açısından çok büyük sorunlar yaşıyorlar. Gündelik iş umuduyla, gün boyunca, sokaklarda dolaşanlar, ağırlıklı olarak atık toplayarak ve geri dönüşüm gibi işlerde çalışarak, uzun çalışma süreleri, çok düşük ücretlerle iş bulabiliyorlar. Sömürü koşulları altında çalışmaya mecbur kalıyorlar. Kadınlar ve çocuklar, ya sokak satıcılığı yapıyor (mendil, çakmak vs.) ya da sokaklarda yiyecek ve yardım topluyorlar.

Al Kweismeh, Amman/Ürdün

Bekaa Vadisi
Kamp Alanı, Lübnan

32

İç savaşla birlikte Suriye’de yaşayan Dom Toplulukları sınırı geçip Bekaa Vadisi üzerinden Lübnan’ın pek çok bölgesine dağıldılar. Yerleştikleri bölgeler Lübnan’da yaşayan Dom grupların yaşadıkları yerlerdir. Suriyeli Dom toplulukları açısından Lübnan toprakları, yüzyıllardır bir göç güzergahı olarak bir kavşak noktası olmuştur. Bu yüzden burada yaşayan akrabalarıyla sürekli ilişkileri sürmüştür. Pek çoğu iki ülke arasında sürekli göç etmiştir. Görüşmeler sırasında, her iki ülke kimliğine de sahip pek çok Domla karşılaşıldı. Özellikle Suriyeli ve Lübnanlı Domlar arasında evliliklerin çok yoğun olduğu, bu yüzden vatandaşlık konusunda geçişgenliklerin olduğu gözlemlenmiştir.

Lübnan’ın pek çok bölgesinde Türkçe ve Arapça konuşan Suriye’den gelen Abdal toplulukları yaşamaktadır. Kendi dilleri olan ‘Teberce’yi grup içerisinde konuşsalar da, Çingene kimliklerini saklamak için kendilerini Türkmen olarak adlandırıyorlar. Kimlikleri konusunda oldukça hassas davranıyorlar. Hem etnik kimliklerini hem de dinsel inançlarını (Alevi inancına mensuplar) gizlemeyi seçiyorlar. Kimliklerinden dolayı dışlandıklarını düşünüyorlar. Hepsi Şam’ın Seyyid el Zeyneb türbesi yakınlarından geliyor. Savaş nedeniyle Ürdün’e Türkiye’ye ve Lübnan’a dağılmışlar, Suriye’de kalanlar da olmuş. Türkiye’ye gidenlerin bir kısmı tekrar Suriye üzerinden akrabalarının yanına Lübnan’a geliyor. Bu yolculuk sırasında kayıplarının olduğunu, görüşmenin yapıldığı günden birkaç gün önce Şam’daki çarşı yerine yapılan bombalı saldırıda ölen 3 kişinin akrabaları olduğunu ve onları kaybettiklerini dile getirmişlerdir. Tripoli (Trablus) ve Beyrut şehrinde de akrabalarının olduğunu, savaş öncesinde de Lübnan’a sık sık geldiklerini söylemişlerdir. Lübnan’da Dom erkeklerinin birçoğu inşaatta çalışıyor. Lübnan’a dağlardan kaçak gelmişler. İçinde yaşadıkları çadırları UNHCR’den almışlar, çadır yerleri için kira veriyorlar. Ayrıca elektrik ve su için aylık 50 dolara yakın bir miktar ödüyorlar. UNHCR’e kayıtlı değiller, sağlıkla ilgili hizmet almadıklarını belirttiler.

Lübnan ‘da Abdal grupları dışında Suriye’den gelen, kendisini Dom olarak tanımlayan, Domari ve Arapçayı birlikte konuşan Dom toplulukları yaşıyor. Görüşmeler esnasında; Humus’tan iki sene önce gelen akrabalarından bazılarının Türkiye’ye sığındığını, grup içerisinde bir ailenin de Fransa’ya sığındığını söyleyen bir erkek; ¹ Suriye’deki evimiz yıkıldı. Dedelerim eskiden Lübnan ve Suriye arasında dişçilik ve sünnetçilik yapıyordu. Şimdi, Lübnan’da ne iş bulursak çalışıyoruz, genellikle inşaat ve tarımda iş bulabiliyoruz ama ücretler çok düşük. ² dedi. Aile

¹ Abdal topluluğu da (Abdallar); dil, dinsel inanç ve tarihsel arka plan farklılıkları olsa da, hem yerel toplumlar tarafından; Çingene, Nawar, Ghajar, Mitrip adları altında adlandırıldığı için, Dom topluluğu kapsamına alınmıştır.

ilk başta bir kız ve bir erkek çocuğu okula yazdırmış ancak ilk gittikleri okulda öğretmen çocuklara vurduğu için başka bir okula almışlar. Öğretmen çocuğun uslu durmadığını söylüyor, baba ise çocuğa kızmakla bunu düzeltmeyeceğini öğretmenin onu yönlendirmesi gerektiğini söyledi. İkinci okulda müdür kayıt yapmak istememiş, sonradan yalnızca kız çocuğu kaydedilmiş.

Görüşme yaptığımız bir kadın; 7 aylık hamile olduğunu, kontrole UNHCR ile anlaşmalı bir hastanede gittiğini, ancak UNHCR muayene parasının %85ini ödediğini, yazılan ilaçları pahalı olduğu için alamadığını belirtti.

Başka bir kadın; Eşinin Suriye'de kayıp olduğunu iki çocuğu ile birlikte çadırda yaşadığını, yakıt, giysi, ilaç, gıda, çocukların kırtasiye ve oyuncuğa ihtiyacı olduğunu belirtti.

Bekaa Vadisi Al Marj bölgesinde yaklaşık 30 çadırılık bir Dom yerleşiminde iki ayrı Dom grubu ile görüşmeler yapıldı. İki grup da Şam'ın Seyyid el Zeyneb mahallesinden 4 yıl önce gelmişler. Gruplardan birinin geleneksel mesleği marangozluk (elekçilik, gırbal, munkhul) diğeri ise (Hacıyye), müzik aletleri (Rababa) üretiyor ve müzik/dans icra ediyor. Her iki grup da kendilerini 'Türkmeni' olarak tanıtmaktalar ancak konuştukları dili Domari, Asfourî ya da Nawari olarak adlandırıyorlar.

Bu Dom grupları daha önce Lübnan'da yaşamış ancak Lübnan iç savaşıyla birlikte Suriye'ye göç etmişlerdir. Bu nedenle hala Beyrut'ta akrabaları var. 1993'te Lübnan hükümetinden vatandaşlık alsalar da Suriye'de yaşamaya devam ediyorlar. Lübnan kimliklerinde Türkmeni yazıyor, soyadları da Türkmeni. Bu vatandaşlık nedeniyle UNHCR'e kayıtlı mülteci değiller. Şam'daki evlerinin harap edildiğini söylediler.

Bekaa Vadisi
Kamp Alanı, Lübnan

Lübnan vatandaşı olan, Domari ve Arapça konuşan Dom kadın grubu anne ve kızları ile gerçekleştirilen görüşmede; Anne (60) Suriye'de eşinin marangozluk yaptığını ve foul/humus yapıp sattıklarını şu anda yaşadıkları yerde ise tarımda çalıştığını belirtmiştir. Kadın tarlada çalıştıktan sonra ücretinin bir kısmını zeytin olarak almış, böylelikle ailesi için sabun, zeytinyağı ve sobada yakacak elde etmiş. Kadının 8 kız, 3 erkek çocuğu var. Kızlarının biri Beyrut Sabra'da yaşıyor. Sabra'daki akrabalarının Domari diline pek hakim olmadığını söyledi. Görüşme sırasında çadırda bulunan kızlarından biri zihinsel engelliydi. Kadın kızının "darwish" olduğunu, bazen sinir atakları geçirdiğini söyledi. Kızı için herhangi bir destek almadıklarını belirttiler.

Saha çalışması boyunca görüşme yaptığımız Dom grupları; çadır ya da baraka kurdukları oturdukları yere yıllık olarak kira ödüyorlar. Bunun dışında ise elektrik ve su içinde aylık ücret ödeniyor. Çadırlar UNHCR'in muşambaları, ancak dağıtılmamış, Domlar bunları diğer mültecilerden satın almışlar. Su ihtiyaçlarını bölgeye yakın bir dereден, inşaat alanlarından ve komşulardan temin ediyorlardı. Özellikle kira ödemenin kendilerini oldukça zorladığını belirttiler. Çoğunlukla sağlık hizmetleri ücretlerini kendileri ödüyorlar. Doğum için bölgedeki klinikler ücret karşılığında hizmet veriyor. Kronik hastalıkları için ilaç yardımı almıyorlar.

Bu araştırma için Ürdün'ün farklı bölgelerinde farklı Dom topluluklarıyla görüşmeler yapıldı. Al Qweismeh, bölgesinde yapılan görüşmelerde, üç ayrı meslek grubundan dişçiler, bıçak ve hançer (Shebriyeh, Khanjar, Jambiya) yapanlar ve müzisyen Hacıye guruplarından kişilerle görüşüldü.

Aile kendisini Ürdünlü ve Bani Murra olarak tanımlıyor, Domari konuşuyorlar, dillerine Asfourı diyorlar. Dedelerinin eskiden dişçilik, sahan ve bıçak yaptıklarını, artık mesleği yapan kalmadığını, belediyelerde inşaatlarda çalıştıklarını, Idlib ve Jerash'taki akrabalarının olduğunu söylediler. Eskiden eşeklerle seyahat ederlermiş, ayda bir köyleri gezerlermiş, hizmetlerini ve yaptıkları bıçakları satarlarmış, grup içinde hala satanlar var." dediler. Aralarında Suriye'den gelenler var. Daha önce de Suriye'ye gidip geldiklerini, söylediler. Suriye'deki Domlarla aralarında evlilik bağı var. Savaş başladıktan sonra Suriye'den gelen akrabaları olmuş, Humus'tan gelenler ticaret yapmak için Körfeze doğru ilerlemişlerdir. Kuveyt'e, Suudi Arabistan'a gitmiş, Libya'ya dahi gidenlerin olduğu söyleniyor.

Amman'ın dış mahallelerinde Suriye'den gelen Abdal topluklarının üyelerinin büyük bir kısmı evlerde oturuyor. Birçoğu UNHCR kayıtlı, bir kısmının Ürdün kimlikleri var. Halep, Şeyh Maksut'tan geliyorlar. Eskiden dedeleri demircilik yapıyormuş. Şimdi gençleri marangozluk yapıyor, kadınlar evlerde temizliğe gidiyor. Kirayı ödemekte zorlanıyorlar.

Ürdün'de Domlar

Görüşmelerde bir kadın; ¹⁴ Bir oğlum Suriye'de vuruldu, şimdi iyileşti. 10 gün sınırdı yattık, Ürdün'e gelirken bir kızım kayıp oldu, Ürdün'deyken kayboldu, kaçtı mı kaçırıldı mı bilmiyorum. ¹⁵ diyor.

Kadın, bazı akrabalarının Suriye'de kaldığını, bir kısmı İran'a bir kısmının da Türkiye'ye gittiğini söyledi. Şöyle devam etti; ¹⁶ İran'dakilerin durumu iyi değil, bizim gibi değiller yani pirinç bulamıyorlar, bizim pilavımız var, orda bulamıyorlarmış. ¹⁷

Suriye'de rahat olduklarını söylüyor, geri dönmek istiyor; ¹⁸ Biz dönmek istiyoruz, istersen yıkılsın çöl olsun yine Suriye'ye geri dönmek istiyoruz. Sakallı çok burada, bizim gibi değiller. Bize küfür ediyorlar. ¹⁹ diye ekliyor.

Mustana yakınlarında görüşülen Abdal grubu, çoğunluğu çocuk, yaklaşık 300 kişiden oluşuyor.

Suriye, Halep/Haydariyye ve Şam/Seyyid el Zeyneb'ten geliyorlar. Bazılarında Ürdün kimliği var. Daha önce Türkiye'ye geçmişler. Kadınlar elbise dikiyor, yaşlı kadınlar çay içiyor. Kadınlar fal bakıyorlar. Okula giden çocuk yok. Çocuklar daha önce Suriye'de okula gidiyormuş iki erkek çocuğu 9.sınıfa kadar okumuş. Ürdün'de çalışmaya başlamışlar.

Mafraq'da karşılaştığımız bir gruptaki bir erkek Türkiye'den, İstanbul/Fikirtepe'den yeni gelmişti.

Çocuklara İstanbul'dan ufak tefek tokalar, sakızlar getirmişti. Grup içinden bazı çocukların anne-babası Türkiye'de yaşıyorlar, çocukları akrabalarıyla göndermişler.

DOM MÜLTECİLERİN TEMEL SORUNLARI ➔

5

Ayrımcılık

Görüştüğümüz herkes Suriye'de çok daha iyi koşullarda yaşadıklarını belirtmişlerdir. Şimdi çok ağır koşullarda yaşadıklarını, kendilerine dilenci, çingene dediklerini ve evden dışarı çıktıklarında önyargıya maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar genellikle gündeliklik yaparken erkekler de inşaat ya da kağıt toplayıcılığı işinde bu önyargı ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Üç ülkeden Sivil Toplum Örgütlerinin çalışanlarıyla yapılan görüşmelerde; sivil toplum alanında çalışanların Dom toplumu hakkında bilgi sahibi olmadığı, topluluğun kültürü, dili, sosyolojik yapısı hakkında temel bilgilerden dahi yoksun oldukları ve Domları tanımlarken Çingene, Nawar, dilenci, kavgacı, hırsız, gibi sıfatlarla tanımladıkları görülmüştür. Bu önyargıların mültecilere destek veren kurum çalışanlarında yaygın olması onlara hizmet götürmede sorunlara neden olmaktadır. Görüşmeler esnasında bir STK çalışanı; "Onlar mülteci değil Nawar (Çingene), bu yüzden onlara yardım vermiyoruz." dedi.

Dom topluluklarının kaldıkları yerlerde, Suriyeli diğer mültecilerin çocuklarının kabul eden toplum merkezleri, Dom çocuklara kapılarını kapatmaktadır. Özellikle Domlar dışında, Arap, Kürt ve Türkmen mülteci aileler kendi çocuklarının gittikleri okullarda "Çingene çocuklarını" istemediklerini sık sık dile getirmişlerdir.

Türkiye'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 25.07.2014 tarih ve 48952707/205/000 sayılı yazısı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 25.07.2014 tarih ve 313111769.4976(91244) sayılı 46 No'lu Genelgesi:

"Suriyeli yabancılardan gerek suça karışmış olanlar gerekse diğer nedenlerle kamu düzeni ve kamu güvenliğine tehdit oluşturduğu değerlendirilenler ile uyarılara rağmen dilencilik, sokakta yaşama vb. faaliyetlerde bulunanların, Valilikler tarafından Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı bünyesinde hizmet veren barınma merkezlerine kolluk refakatinde sevk edilmesi hususlarını düzenlemektedir."

Bu genelge kamuoyunca *Suriyeli Dilenci Genelgesi* olarak bilinmekte, Suriye'den gelen Dom topluluklarının ayrımcılığa ve kötü muameleye maruz kalınmasına neden olmaktadır. (Tartan, K.V., 2014).¹

¹ Tartan, K.V., 2014; Yabancı düşmanlığının yeni hedefi: Suriyeli Çingene sığınmacılar
blog.radikal.com.tr/insan-haklari/yabanci-dusmanliginin-yeni-hedefi-suriyeli-cingene-siginmacilar-68623

İstihdam ve İşsizlik

Ortadoğu ülkelerinde Domlar yüzyıllardır birlikte yaşadıkları diğer halklara hizmet üretmiş peri-patetik topluluklardır. Besin üretmeyen bu gruplar, geleneksel meslekleri olan dışçılık, müzisyenlik, çerçilik, nalbantlık, demircilik, kalaycılık, kalburculuk, sepetçilik, tüfek tamirciliği, bıçak-hançer yapımı, yük hayvanları için koşum yapımı, yabani kuş avcılığı, gibi meslekler icra ederek, diğer toplumlara hizmet götürmüş bunun karşılığında onların ürettiği besinleri ya da onlardan para alarak yaşamışlardır. Bu mesleklerin büyük bir kısmı, sanayinin ve üretim gelişimiyle birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Bu durum Domlar için iş alanlarının daralmasına sebep olmuş, birçok topluluk bu mesleklerin daha gelişmiş alanlarına yönelse de, Türkiye'de müzisyenlik, sepetçilik, Ürdün ve Lübnan'da demircilik, bıçak-hançer ve kılıç yapımı hala yapılan zanaatlardandır. Geleneksel dışçılık gibi sağlık alanında hijyenin ve uzmanlığın gerektirdiği meslekler ise Türkiye gibi birçok ülkede yasaklanmış olsa bile, geleneksel dış ustaları Ürdün ve Lübnan'da hala, özellikle yoksul halka bu hizmeti vermektedir.

Üç ülkede de eğlence sektöründe, müzisyen Dom grupları hala mesleklerini icra etmektedirler. Geleneksel enstrümanlara ek olarak diğer orkestra enstrümanları, vurmali ve ritim gibi müzik aletlerini çalmaya başlamış, düğünlerde, gece kulüpleri ve barlarda bu becerilerini icra etmeye devam etmişlerdir.

Ne var ki bugün; Dom topluluğunun çoğunluğu artık geleneksel mesleklerini yapamaz konumdadır. Kırsal alanda yaşayanlar gündelik ya da mevsimlik tarım işçiliği yapmakta, şehirlerde yaşayanlarsa hurda ve atık toplayıcılığı, hamallık, inşaat işçiliği ve seyyar satıcılıkla uğraşmaktadırlar. Araştırma kapsamında üç ülkede de kırsal alanlarda görüşülen Domların büyük bir çoğunluğu mevsimlik tarım işçiliği, hamallık, tarla ve bahçe temizliği, budama gibi işler yaparken şehirlerde yaşayan Dom grubunun çoğu kağıt toplayıcılığı, su satıcılığı, inşaat işleri ve bir kısmı da tekstil atölyelerinde çok ucuza çalışmaktadırlar ve belirli bir ücret söylene de patronları "ne verirse" ona razı olmaktadır. Özellikle Ürdün ve Lübnan'da kadınların ev içi hizmet ve temizlik işlerinde çalıştıklarını, bu işleri yapan diğer işçilere göre daha ucuza çalıştırdıklarını belirtmişlerdir.

Nizip, Gaziantep / Türkiye

Çocuk İşçiliği

Suriye'deki savaşın en büyük mağduru olan mülteci çocuklar, eğitim hakkından mahrum bırakıldıkları için ailelerinin yaşam mücadelesine ortak oluyorlar. Çocuklar, kırsalda; tarlalarda ve bahçelerde, kentlerde ise; atölyelerde ve sokakta çalıştırılıyor.

Çocukların ulusal eğitim sistemine dahil edilmesinde yaşanan zorluklar, ailelerin yoksulluğu gibi pek çok nedenle yerleşik bir yaşam süren Suriyeli Dom çocukları da buldukları ülkelerde, diğer Suriyeli mülteciler gibi çalışma hayatına katılıyor. Yetişkinlerin iş bulamaması çocukları çalışmaya zorluyor. Kayıt dışılığın en yüksek olduğu sektörlerde çocuk emeği hızla yaygınlaşıyor. Suriyeli çocuk işçiler, trikotaj atölyelerinde, tekstil fabrikalarında, kuru meyve fabrikalarında, ayakkabı imalat atölyelerinde ve araba tamirhanelerinde, tarım işçiliğinde, sokaklarda kâğıt mendil, su satıcılığı gibi işlerde çalıştırılıyor. Çocuklar, yetişkinler için bile tehlikeli kabul edilen işlerde çalışmak zorunda kalıyor. Suriye'deki iç savaş koşullarına bir de ağır iş yükünün eklenmesi çocuklar üzerinde olumsuz fiziki ve psikolojik etkiler bırakıyor. Suriyeli göçmenler ve Suriyeli çocuklar, artık kayıt dışı ekonominin bir parçası olmuş ve bu alanın en ağır koşullarına mahkûm edilmiş durumda.

Sığındıkları ülkelerde, Suriyeli mültecilerin çalışma izinleri sorunun tam olarak çözülmemesi, ulusal mevzuatın uygulanmaması, denetimsiz, kayıt dışı alanlar yaratmakta ve işverenler bu denetimsiz alanlarda çocuk işçileri yoğun olarak çalıştırmaktadır. Özellikle plastik, ayakkabı, trikotaj gibi ağır iş kollarında yoğun olarak çocuk işçiler çalıştırılmaktadır. Yetişkin işçilerle birlikte izbe atölyelerde, günde 12- 14 saat çalışan çocuk işçiler, genellikle yarı yarıya ücret almaktadır. Erken yaştan itibaren kimyasallar ve ağır iş şartlarına maruz kalan çocukların bedenlerinde meslek hastalıkları daha çabuk görülüyor.

Göçebe bir yaşam süren Dom ailelerin çocukları ise daha çok mevsimlik tarım işçiliği, gündelik işler, sokakta su, mendil ve küçük eşya satışı yapmakta ve yardım toplamaktadır.

Barınma Sorunu

Suriyeli Dom toplulukları sığındıkları ülkelerde; çadırlarda yaşayan göçebeler, kentlerin varoşlarında yaşayanlar, kentlerdeki Roman ya da Dom mahallerinde kiralık evlerde ya da çadırda yaşayanlar, kendi kurdukları kayıtsız çadır kamplarında yaşayanlar, kentsel dönüşümün yaşandığı bölgelerde boşaltılan ya da yarı yıkılan evlerde kalanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her üç ülkede Dom topluluklarının yaşadığı yerleşim yerleri ziyaret edilmiştir. Dom ailelerin kaldıkları yerler son derece bakımsız, kırık dökük ve bir kısmı ise yıkılmak üzere olan evlerdir. Genellikle bu binalarda ayrı odalarda aileler birlikte yaşamaktadır. Görüşme yaptığımız evlerde odaların boyutları 9-10 m² boyutlarında ve oldukça bakımsızdır. Odalarda yok denecek kadar çok az eşya bulunmaktadır. Bir iki sünger yatak, bir iki battaniye, ufak tefek mutfak eşyalardan oluşan bu evlerde, sağlıksız, rutubetli ve haşerelerin bulunduğu gözlemlenmiştir. Çok az eşyaları bulunan evlerde, yatak yorgan gibi en temel eşyaların dahi olmadığı gözlenmiştir. Kiralar genellikle 150-350 dolar arasında değişmektedir. Yaşadıkları odalar çok amaçlı olarak kullanılmaktadır, bazı evlerde pencerelerin naylon ile kaplanmış olduğu görülmüştür. Yapılan görüşmelerde en büyük sıkıntının ise kira ödemek olduğu gözlemlenmektedir.

Ayrıca bazı ailelerin yaşadıkları evlerin çok eski olmaları nedeni ile çökme tehlikesi bulunmaktadır. Buna ek olarak evlerde hijyenik şartlara uygun olmayan, sağlıksız koşullarda yaşadıkları tespit edilmiştir.

Saha çalışmaları süresince, üç ülkede, göçebe olmayan, şehirlerde kiradıkları evlerde yaşayan ailelerle yapılan görüşmelerde, tüm aileler, en büyük sıkıntılarının "kira ödemek" olduğunu belirtmişlerdir. "Kırayı bir ay ödüyoruz diğer ay ödeyemiyoruz ev sahibi hemen kapımızda".

Ayrıca göçebe gruplarla yapılan görüşmelerde, Suriye'de, yıl boyunca göçebe olmadıkları, zaten geleneksel zanaatları olan sepetçilik, elekçilik, kalaycılık, demircilik, gibi meslekleri artık yapamadıklarını, yaz aylarında mevsimlik işler için göç ettiklerini, yılın geri kalan kısmını şehirlerdeki Dom mahallerinde geçirdiklerini, evlerinin olduğunu beyan etmişlerdir.

Ürdün ve Lübnan'da göçebe toplulukların yaşadıkları yerlerden de çadır başı kira alınmakta olup, bu durum grupların sık sık yer değiştirmesine sebep olmaktadır.

Üç ülkede, sık sık, yerel halkın ve kamu kurumlarının şikayetleri sonucunda Dom topluluklarının yaşadığı geçici çadır kamplar yıkılmaktadır.

“

Geçtiğimiz aylarda, Ürdün Madaba Belediye Başkanlığı, "Halk sağlığı ve güvenliği koşullarını" gerekçe göstererek buldozerlerle yıktı. Dom topluluklarının yaşadığı çadırları sağlık ve hijyen açısından sorun oluşturduğunu ve yer değiştirmenin, vatandaşların sağlık ve güvenliğini korumak için yapıldığını, belirtti.

”

Bekaa / Lübnan

Sağlık

Kadınların, bebeklerin ve çocukların sağlık durumlarının takip edilmesi gerekmektedir. Hastaneye gidenlerden ücret talep edildiği ve bu nedenle de doktora gitmediklerini söylemektedirler. Özellikle çocuklarda aşırı beslenme yetersizliği gözlenmiştir. Ciddi sağlık sorunlarının bulunduğunu ancak kimlikleri olmadığından dolayı bu hizmetlere ücretsiz ulaşmalarının imkânsız olduğunu, dolayısıyla da birçok hastanın tedavi edilemediğini belirtmişlerdir. Hamile kadınların düzenli sağlık takiplerinin yapılması, bebeklerin ve çocukların sağlık durumlarının takip edilmesi ve tıbbi bakımlarının karşılanması gerekmektedir. Ayrıca bu olanaklardan yoksun kadınların bir takım sağlıksız yöntemlerle "düşük" yaptıkları duyulmuştur.

Barınmadan kaynaklı olarak, topluluk üyelerinde salgın hastalık riskinin olduğuna dikkat çekilmektedir. Görüştüğümüz ailelerde bir genç kadında tifo, diğer ailelerde ise nefes darlığı, astım, bronşit ve Koah hastalığı yaygındır.

Son dönemde topluluk içerisinde Tüberküloz, leishmania (Şark çıbanı), gibi bulaşıcı hastalıkların yaygınlaştığı tespit edilmiştir.

Temiz Suya Erişim ve Hijyen

Yeni yayınlanan Birleşmiş Milletler raporuna göre, Dünyadaki her 10 kişiden 3'ü temiz sudan ve evde musluktan akan sudan mahrum, her 10 kişiden neredeyse 6'sı ise kötü sıhhi koşullarda yaşıyor. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından yayınlanan İçme Suyu, Sıhhi Koşullar ve Hijyende İlerleme raporuna göre pek çok ev, sağlık kuruluşu ve okulda sabun ve el yıkamak için su bulunmuyor ve bu durum özellikle çocukları ölümcül hastalıklara yakalanma riskine sokuyor.²

Son yıllarda artan kentsel dönüşüm ve kent çeperlerinin yeni konut alanlarına açılması, Dom gruplarının yüzyıllardır konakladıkları göç mekanlarının hızla yok olmasına sebep olmaktadır. Bu durum bir yandan kentsel dönüşümle Dom mahallelerinin yok olmasına ve bu mahallelere, son yirmi yıldır, yerleşen grupların yeniden göçebelğe ya da yarı göçebelğe geçmelerine sebep olmaktadır. Diğer yandan ilk baharla birlikte, çeşitli sebeplerle, evlerden çıkıp geleneksel göç mekanlarına geçen grupların şehirlerin çeperindeki bu alanlar imara açıldığından konaklayacakları yer bulamamaktadırlar. Bu sebeple topluluklar şehir çeperlerinden gittikçe uzaklaşmaktadır. Bu durum, başta su olmak üzere tüketim maddelerine erişimi zorlaştırmaktadır.

Bekaa / Lübnan

² Progress on Drinking Water, Sanitation and Hygiene: 2017 Update and Sustainable Development Goal www.who.int/entity/mediacentre/news/releases/2017/launch-version-report-jmp-water-sanitation-hygiene.pdf?ua=1

Suriye'den komşu ülkelere sığınan Dom toplulukları, yaşadıkları yerlerde temiz suya ulaşmada büyük zorluklar çekmektedirler.

Türkiye'de yaşadıkları mahallelerde, sığındıkları eski, yıkılmak üzere olan evlerde genellikle sağlıklı, şehir içme suyu sistemi bulunmamaktadır. Şehir suyunun ücretli olması, faturaların ödenememesi sebebiyle çoğu zaman suya erişmemektedirler. Çadırlarda ve göçebe yaşayan grupların suya erişimi daha da zorlaşmaktadır. Sürekli hareket halindeki gruplar, genellikle şehirlerin çeperlerine, köylerin yakınlıklarına, tarihi "göç mekanlarında" konaklamaktadır. Buralarda sağlıklı su kaynakları olan dere ve nehirlerden su ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Tarımsal alanlara, sanayi tesislerine ve kanalizasyon sistemlerine yakın bu kaynaklar, son dönemde zirai ilaçların yoğun kullanılması sebebiyle kimyasal atıkları içermektedir. İçme suyu ve temizlik suyu ihtiyaçlarını bu su kaynaklarından sağlayan topluluk üyeleri bulaşıcı hastalık ve sağlık sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar.

Ürdün ve Lübnan'da ise içme suyunun yeterli miktarda bulunmaması suyun yüksek fiyatlarla satılması topluluk üyelerini daha da zor durumda bırakmaktadır. Maddi sıkıntılar çekenler, kaynağı belirsiz ucuz suya yönelmektedir. Temizlik ve banyo için temiz su bulmak ise oldukça zordur.

Bekaa / Lübnan

Mustana
Amman/Ürdün

Dom Çocukları ve Eğitim

Suriyeli mültecilerin yaşadığı ülkelerde, çocukların eğitimi, altı yılı aşkın bir süredir temel sorun alanı olarak geçerliliğini korumaktadır. UNHCR verilerine göre; Lübnan'da yaşayan Suriyeli Mültecilerin %38.1'i (yaklaşık 380 bin) 5-17 arasında çocuklardan oluşmaktadır. Bu rakam Ürdün için % 35.6 (yaklaşık 235 bin), Türkiye için ise %31 (yaklaşık 960 bin) olup, toplamda üç ülkede, kayıt dışı çocuklarla birlikte bu sayı 2 milyona yaklaşmaktadır.

Aileler 6 yıldır eğitim alamayan çocuklarının geleceklerinin ellerinden kayıp gittiğinin farkına varmaya başlamışlardır. Eğitim alamayan çocuklar, hiç olmasa meslek sahibi olsun diye atölyelere, sokağa ya da tarlalara gönderilmektedir. Bu durum üç ülkede de, zaten var olan çocuk işçiliği sorununu gün geçtikçe derinleştirmektedir. Bu ülkelerde çalışmalar yapan çocuk hakları savunucuları "*Suriyeli mülteci çocuk işçiliği*" sorununa dair önemli raporlar yayımlamaktadırlar. Ulusal ve uluslararası basında sık sık Suriyeli çocuk işçiliğine dair haberler yer almaktadır.³

Çevre ülkelere sığınmak zorunda kalan Dom toplulukları, yaşam tarzları ve etnik farklılıklar nedeniyle buralarda, yerli halk ve mülteciler tarafından ayrımcılığa uğramaktadırlar.

Geldikleri ülkelerde, özellikle çocuklar olumsuz etkilenmekte, eğitim, sağlık ve beslenme gibi temel insan haklarından yararlanamamaktadırlar. Bugün Suriye'nin komşu ülkeleri; Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'ta yaşayan Suriyeli Dom çocukların neredeyse tamamı formal eğitim kurumlarında eğitim alamamaktadır. Eğitim için okullara kayıt yaptıran çocuklar kısa süre sonra ayrımcılık ve dışlanma yüzünden okula devam edememektedir. Bu konuda sivil toplumun çabaları olmakla birlikte, var olan birkaç toplum merkezi dışında pratik faaliyet yürüten kurum bulunmamaktadır.

³ Child Labour Report 2016
reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/TDH-Child_Labour_Report-2016-ENGLISH_FINAL_0.pdf
From war to sweatshop for Syria's child refugees
www.theguardian.com/world/2016/may/06/war-to-sweatshop-for-child-refugees
Refugee crisis: Child Labour in agriculture on the rise in Lebanon;
www.ilo.org/beirut/media-centre/fs/WCMS_496725/lang--en/index.htm

Araştırma için görüşmelerin yapıldığı ülkelerde yaşayan Dom ailelerde ortalama çocuk sayısının oldukça fazla olduğu görülmüştür. Çocuklar bütün günü evlerinin bulunduğu sokaklarda ya da yerleşim yerlerine yakın kurulan çadır kampların yakınlarında zaman geçirmekte bir kısmı yakın yerlerde kâğıt mendil satmakta ya da yardım toplamaktadır. Görüşme yaptığımız çocukların çoğunluğunun eğitim hayatından hiçbir biçimde yararlanmadığı tespit edilmiştir. Özellikle çocukların sürekli hareket halinde yaşamaları ve yerleşim yerlerini sık sık değiştirmek zorunda kalmaları ve kendilerine yönelik önyargı bunun en önemli nedenidir.

Aileler, Dom kimliklerinden ötürü çocuklarının Suriyeli diğer grupların çocukları tarafından "ayrımcılığa" uğrayacaklarını düşünmektedirler.

Türkiye'de birkaç çocuğun, mahallelerdeki camilere haftada birkaç gün giderek Türkçe öğrendikleri tespit edilmiştir. Aileler çocuklarının hiçbir okula gitmediğini belirtmişlerdir. Oysa bu çocukları konakladıkları yerlerdeki devlet okullarına kimlik ve ikamet yerlerine bakılmaksızın yönlendirilmesi gerekmektedir. MEB'in 2014/21 No'lu genelgesine göre, Suriyeli çocukların kendilerine verilen yabancı tanıtma belgesi ile herhangi bir devlet okuluna kayıt yaptırması mümkündür (MEB, 2014).⁴

İstanbul'da yapılan görüşmelerde; ailelerin anlatımlarına göre hiçbir kamu görevlisi bu çocukların eğitim sorunu ile ilgili kendilerinden hiçbir bilgi istememiştir. Özellikle çocukların Türkçe öğrenmeye meraklı olduğu gözlenmiştir. Çocukların yetersiz beslenmeden dolayı zayıf ve çelimsiz olduğu gözlenmiştir. İstanbul / Cibali'de Roman Hakları Derneği'nin kurmuş olduğu Bulutev çocuk merkezinde yaklaşık 30 çocuk, 4 ay boyunca eğitim görmüştür.

Eski bir İstanbul mahallesi olan Cibali'de çocukların oyun oynayabilecekleri alanları da oldukça azdır. Mahallede yalnızca bir tane çocuk parkının olması, o parka da Suriyeli çocukların anlatımına göre yerel halk tarafından parka alınmaması yönündedir. Çocuklar herhangi bir resmi okula kayıtlı olmadıkları "Çocukların evlerinde yeterli hijyen koşullarının sağlanamadığı, çocukların temel yaşam gereksinimlerine dahi erişimlerinin kısıtlı olduğu ve çocukların bu nedenlerle kendilerini güvensiz koşullar altında hissettiği" gözlemlenmiştir.

Dom Toplumu çocuklarının eğitim konusunda isteksiz olduğu önyargısının aksine, çok az da olsa bu çocukların eğitimi için çaba gösteren sivil toplum merkezleri ve eğitim kurumlarında çalışan gönüllü ve öğretmenler, Dom çocukların özellikle çok dilli olmaları sebebiyle, eğitime daha hızlı uyum sağladıkları yönündedir.

Bu konuda görüşülen bir öğretmen ⁴ Çocukların, geldikleri ülkelerin dillerini, özellikle Türkçeyi çok çabuk öğrenmesinin temel nedenlerinden birinin gelen çocukların "çok dilli" olmalarından kaynaklandığını, çocukların kendi dilleri olan Domari ile birlikte Arapça ya da Kürtçe gibi başka dilleri de bildiklerini, bu durumun Türkçe öğrenmeyi de kolaylaştırdığını ⁴ belirtmiştir.

İstanbul'un Cibali semtinde geçici süreyle Suriyeli Dom çocuklara, gönüllü öğretmenlerinin kültür sanat atölyeleri düzenleyen Bulutev'in gönüllü öğretmenleriyle yapılan görüşmelerde ⁴ Çocukların evlerinde yeterli hijyen koşullarının sağlanamadığı, çocukların temel yaşam gereksinimlerine dahi erişimlerinin kısıtlı olduğu ve çocukların bu nedenlerle de kendilerini güvensiz koşullar altında hissettiği ⁴ belirtilmiştir.

⁴ *Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri.*
mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html

Yine çocuklarla yapılan eğitim çalışmalarında, eğitimcilerin özellikle savaş koşulları nedeniyle, çocukların şiddete eğilimi olduğunu fark ettiklerini söylemişlerdir:

“ Oynadığımız oyunlar ve yaptığımız etkinlikler sırasında çocukların birbirlerine fiziksel ve sözel olarak şiddet göstermeye eğilimli olduğunu fark ettik. Çocukların günlük hayatlarında bir birey olarak görülüp fikirlerinin sorulmaması ve hatta yok sayılmaları, çocukların kendilerini ifade edemedikleri noktalarda şiddete başvurmalarına sebep oluyordu. Yaptığımız atölyelerde ya da oyunlarda ortaya çıkardıkları ürünlerde savaş teması dikkat çekici bir şekilde karşımıza çıkıyordu. Örneğin, 'bir nesneyi olduğundan farklı şekillerde kullanma' ısınma oyunumuzda, bordo bir şalı şal haricinde nesnelere dönüştürüp kullanıyorduk. Çocuklar şalla silah, kılıç gibi nesnelere yapıp, yüzlerini örterek savaşı, asker gibi kılıklara girdiler. ”

“ Atölyelere katılım büyük heyecan ve istekle oluyordu. Çalıştığımız diğer gruplarla kıyaslandığında çocukların etkinliklere olan ilgilerinin ve dikkat süresinin çok daha fazla olduğunu gördük. Onlar için çok yeni olan yoga atölyesine de çeşitli sanat atölyelerine de oyunlara da çok istekli bir şekilde gelen çocuklar, öğrenmeye de çok açıktı. Bunun yanında çocuklar, biz yetişkinlerle kurdukları ilişkilerde de cana yakın ve özgüvenliydiler. Yeni gelen gönüllülerle kısa sürede ilişki kurup, bu ilişkilerini geliştiriyorlardı. Yetişkinlerle olan ilişkileri, birbirleriyle olan ilişkilerinin aksine şiddetten uzak, çok daha barışçıl ve saygılıydı. Dans, yoga ve basit spor gibi fiziksel aktivitelere ilgileri masa başında bir şeyler yapmaya göre daha yüksekti. Kendi emekleriyle ortaya bir sanat ürünü çıkarmak çok hoşlarına gidiyordu. Sanatın ve fiziksel aktivitelerin, grup çalışmalarının çocuklarda olumlu etkilerini gözlemledik. ”

Lübnan, Bekaa'da Suriyeli Mülteci çocuklara eğitim veren bir toplum merkezinde, görüştüğümüz bir öğretmen, Dom çocukların okula gelmek için gösterdiği çabaları anlattı. “ O kadar istekliylerdi ki sabah okul açılmadan önce, okulun önünde saatlerce bekliyorlardı. ” Yine aynı öğretmen “ Çok başarılı bir erkek öğrencinin kendi dili olan Domari dilinde konuştuğu için diğer öğrenciler tarafından dışlandığını, çok istemesine rağmen okulu bırakmak zorunda kaldığını ” belirtti.

Dom Çocukların Yaşadıkları Başlıca Problemler

Yapılan saha çalışmaları sırasında, yerli ve Suriyeli çocuklarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle 5-18 yaş arası çocuklar ile yapılan görüşmelerde, çocukların neredeyse %90 oranında okula gitmediklerini, zamanlarını ailelerine yardım ederek ve yaşadıkları yerde diğer Dom çocuklarla vakit geçirdikleri gözlemlenmiş ve kendilerince belirtilmiştir. Dom kültürünün getirmiş olduğu farklı yaşam tarzı nedeniyle, Dom çocuklar, yetişkin rollerini erken yaşta öğrenmeye başlamaktadır. Bu durum, çocukların, erken yaşta yetişkin gibi hareket etmelerine ve davranmalarına yol açmaktadır. Ayrıca Dom çocuklarının yaşadıkları yoksulluk ve sahip oldukları kimlik nedeniyle ve yaşayacakları ayrımcılık korkusu yüzünden toplum merkezlerinin sunmuş olduğu çocuk koruma faaliyetlerinden faydalanamamaktadırlar. Bu nedenle çocuğun öz güvenini, duygusal gelişimini ve fiziksel gelişimini olumlu yönde etkileyecek programlardan ve faaliyetlerden eksik kalmaktadırlar. Bunlar;

- Okul devamsızlığı ve öğrenim hayatına katılımın düşük oranda olması,
- Oyun hakkı, (bir çocuğun en temel haklarından biridir)
- Yetersiz beslenme,
- Çocuk işçiliği,
- Erken Evlilik,
- Temiz suya erişememe.

Çocuk İşçiliği

Üç ülkede yapılan saha çalışmalarında, 15-17 yaşları arasında olan Dom ailelerin çocuklarının farklı sektörlerde çalıştıkları gözlemlenmiş ve kendilerince de belirtilmiştir. Özellikle aileleri ile birlikte hurda toplama, yardım toplama, yazları tarlalarda, sanayi ve çeşitli hizmet sektörlerinde ucuz işçi olarak çalıştıkları gözlemlenmiştir. Projenin yürütüldüğü üç ülkede de çocuk işçiliği probleminin yüksek düzeyde olması ve işçi güvenliği politikalarının ve programlarının yeterli düzeyde olmaması nedeniyle çalıştırılan çocukların iş yerlerinde çeşitli istismarlara maruz kalmaları, uzun çalışma saatleri, yasal olmamasına rağmen yaptıkları işlerin fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemesi, zorunlu eğitim hayatına katılamamaları gibi önemli ve ciddi problemler yaşanmaktadır.

Ayrıca Dom ailelerin çocuklarının sahip oldukları etnik kimlikten dolayı ayrımcılıklarla karşılaştıkları, zaman zaman fiziksel şiddete maruz kaldıklarını da belirtmişlerdir.

Çocuk İstismarı

Dünya Sağlık Örgütü'nce, "çocuğun sağlığını, fiziksel gelişimini olumsuz yönde etkileyen, bir yetişkin, toplum veya ülkesi tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar" çocuk istismarı olarak kabul edilmektedir. Çocukların, ana-babalarının ya da başkalarının bakımında iken "bedensel ve zihinsel şiddetin her türünden" korunmaları gerektiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de de yer almaktadır.

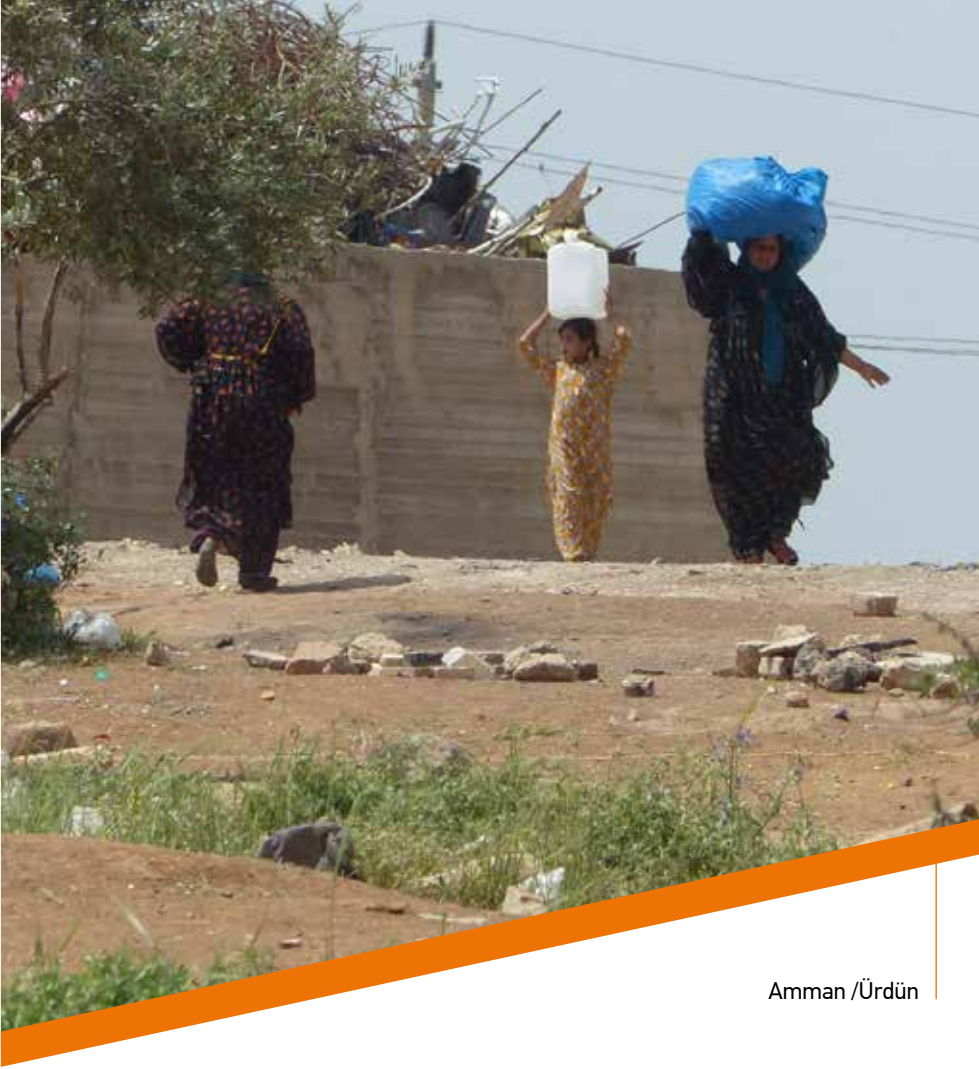
Üç ülkede de yapılan saha çalışmalarında, Dom çocukların çeşitli boyutlarda istismarlara maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Özellikle yaşanan yerlerin ve çevrenin güvenli olmaması, çalıştırılan çocukların geç saatlere kadar çalışmaları, yardım toplamak için ebeveynleri ile birlikte olan çocukların istismar mağduru oldukları gözlemlenmiştir.

Şehir merkezlerinde suç oranı ve uyuşturucu madde satıcılığı yüksek olan muhitlerde hayatını devam ettirmek zorunda olan Dom aileler ve çocuklar, çocuk koruma mekanizmasının zayıf olması veya hiç olmaması nedeniyle çeşitli boyutlarda ve türlerde istismara maruz kalabilecekleri gözlemlenmiştir.

Veri Eksikliği

Suriye'den komşu ülkeler (Türkiye, Ürdün, Lübnan) sığınan yerleşik ve sürekli hareket halinde olan bu Dom grupların nüfusuna ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bu grupların sosyo-ekonomik profilleri, kamu hizmetlerine ve temel haklara erişimleri, beklentileri ve ihtiyaçları üzerine somut, gerçekçi ve ihtiyaçlara göre güncellenen göstergeler geliştirilmesi gerekmektedir. Dom mültecilerle ilgili eğitim, istihdam, sağlık ve barınma koşulları ile ilgili yapılacak verilere dayalı çalışmalar ve göstergelerle hareket halinde de olsalar, bu grupların sürekli olarak izlenmesi sağlanabilecektir.

Amman /Ürdün

Göç ve Kadın

Yapılan çalışmalar kitlesel göçün yaşandığı zamanlarda; kadınların, en korunmasız oldukları dönemler olduğunu göstermektedir.

Kadınlara yönelik yerel toplumun önyargılı yaklaşımı kadınların günlük hayatlarına da yansımaktadır. Mülteci kadınlar istismarı hem sokakta hem de günlük hayatta yaşamaktadırlar.

Tarihsel olarak, Dom topluluklarında göçebe yaşam, kadının çalışma hayatında ve kamusal alanda aktif olmasına neden olmuştur. Göçebe yaşam, kadını kamusal alana taşımış, grup içerisinde söz sahibi yapmış ama yine de kadının dışlanmasına engel olamamıştır. Kadın ev içi işleri yüklenmesine karşın toplayıcılık ve geleneksel zanaatları erkekle birlikte yapmıştır.

Yapılan görüşmeler, Suriyeli mülteci kadınlara karşı toplumdaki bu algı, sıra Dom kadınlara geldiğinde etnik kökenleri, kimlikleri ve cinsiyetleri üzerinden bu önyargının artmasına neden olmaktadır. Basında çıkan *Suriyeli Çingene* ve *Suriyeli dilenci* haberlerinin çoğunda kadın fotoğrafları ve görselleri kullanılmaktadır. Sokağa çıkıp yardım toplamak zorunda kalan kadınlar her türlü istismara, cinsel şiddet ve tacize açık hale gelmektedir. Özellikle kız çocuklarının sokakta yardım toplaması esnasında cinsel saldırıya uğradıklarına dair vakalar, kadın örgütleri tarafından tespit edilip yargıya intikal ettirilmiştir.⁵

⁵ Dom Migrants From Syria Living at the Bottom On the Road amid Poverty and Discrimination PRESENT SITUATION ANALYSIS REPORT

www.kalkinmaatolyesi.org/v2/en/publications/syrian-migrant-seasonal-agricultural-workers/dom-migrants-from-syria/

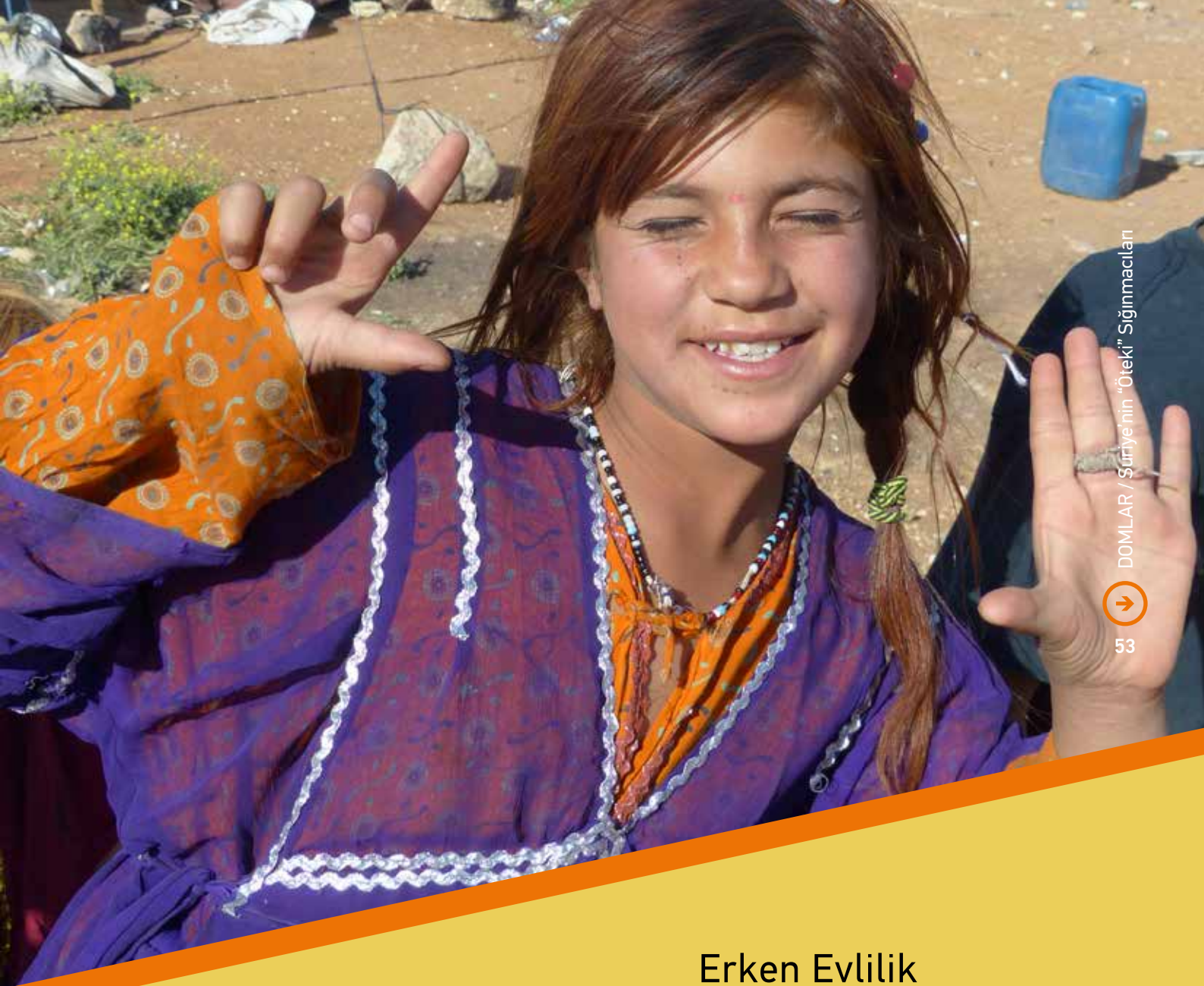
Al Kweismeh Ürdün

Dom Grupları ve Kadın Sağlığı

Üç ülkede de kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmelerde, kadınların cinsel korunma ve sağlık hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, bu konuda bilgilendirme probleminin eksik olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, kadınların maddi nedenlerden dolayı hijyen materyallerine ulaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Bu nedenle ulusal ve uluslararası otoritelerin, aile planlaması çalışmalarında Dom grupları da içermeleri, kadın sağlığı konularında da Dom gruplara yönelik mobil bilgilendirme çalışmaları yapmaları gerekmektedir.

Erken Evlilik

Üç ülkede yapılan saha çalışmalarında, genç kadınlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde, kadınların erken yaşlarda kendi istekleri ile evlendiklerini belirtmişlerdir.

Ayrıca genç kızlarla yapılan görüşmelerde, kendi istekleri ile evlendikleri kişilerin de kendileriyle aynı yaşlarda ve kendileri gibi Dom olduğunu, kendi tabirleriyle yabancılarla evlendiklerini de belirtmişlerdir. Genç kadınların, kendilerinden yaş olarak büyük kişilerle evlenmedikleri gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeni okullaşma oranının düşük olması, yaşam tarzlarının etkisi ile çocukların, yetişkin rollerini erken yaşta öğrenmeye başlaması erken evliliğin nedenlerini oluşturmaktadır.

Okullaşma oranının düşük olması, yaşam tarzlarının etkisi ile erken yaşta yetişkin rollerinin öğrenilmeye başlanması nedeniyle, erken evliliklerin yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

Savaş öncesinde de Suriye'de yaşarken Dom ailelerin çocuklarının okullaşma oranının düşük olduğu, erken yaşta evlendiklerini görüşmeler sırasında belirtmişlerdir.

Dom Grupları ve Engellilik

Suriye'de başlayan savaş sonrasında komşu ülkelere göç etmek zorunda kalan Dom grupları içerisinde savaş nedeniyle veya doğuştan engelli olan bireylerin de olduğu yapılan yüz yüze görüşmelerde belirtilmiştir. Komşu ülkelere göç ettikten sonra engelli kalan bireyler veya engelli olarak doğan çocuklar da gözlemlenmiştir.

Ayrıca yapılan saha çalışmalarında da bedensel ve fiziksel engelli olan çocuklar ve yetişkinlerle de karşılaşmıştır. Engelli olan Dom bireylerin yaşadıkları yerlerde, sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinden ve programlarından faydalanamadıklarını, sivil toplum örgütlerinin kendilerini ziyaret etmediklerini dile getirmişlerdir.

Hali hazırda dezavantajlı konumda olan Dom grupları içerisinde engelli olanların daha da dezavantajlı konumda oldukları gözlemlenmiştir.

Yapılan saha çalışmasında, zihinsel ve fiziksel engelli bireylerin belirlenmesi için haritalandırma yapılması, engelli olan Dom bireylerinin ihtiyaçlarına göre uygun olan kuruluşlara ve tedavilere yönlendirilmesi gerekmektedir. Haritalandırma çalışması sonrasında, engelli Dom bireylerin, hizmetlerden tam olarak faydalanmaları için izleme çalışmalarının yapılması ve Dom grupları ile güvenilir ilişkiye geçilmesi gerekmektedir.

Şanlıurfa / Türkiye

Dom Grupları ve Yaşlılık

Suriye’de yaşanan çatışmalı süreç yaşlıları da ülkelerinde yaşayamaz hale getirmiştir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanlar, sığındıkları ülkelerde, aileleri ile birlikte veya refakatsiz olarak devam etmeye çalışmaktadırlar.

Yapılan saha çalışmasında sayısal olarak az sayıda yaşlı Dom bireylere rastlanmıştır. Yaşlıların özellikle sağlık problemleri yaşadıkları, yasal statü nedeniyle sağlık hizmetlerinden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir.

Yaşlılığın getirmiş olduğu fiziksel, ruhsal ve sosyal değişimler ve mültecilik psikolojisinin, yaşlı Suriyeliler üzerinde de önemli etkileri vardır.

Özellikle sağlık, yoksulluk, barınma, yalnızlık, ölüm korkusu, savaş travmaları göz önüne alınarak bütünsel çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Mardin/ Türkiye

Kamusal Görünürlük ve Hizmetlere Erişim

Görüşme yapılan ülkelerde Dom mültecilerin büyük bir bölümü sağlık, eğitim, temiz su ve sosyal yardımlar gibi kamusal hizmetlere ulaşma konusunda zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Mültecilere yönelik temel haklar konusunda bilgilerinin olmadığı gözlemlenmiş ve bu konuda hiçbir kamu kurumundan destek görmediklerini ifade etmişlerdir. Türkiye'de yaşayanlar, Türkçe bilmedikleri için kamu hizmetlerine erişimde sıkıntı yaşamaktadırlar. Diğer yandan Ürdün ve Lübnan'da Suriye'den gelen Dom toplulukları mülteci olarak dahi tanımlanmamaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, ülkelerdeki mülteci ve göç mevzuatı ve uygulamaları konusunda ciddi eksikliklerin olmasıdır. Bu üç ülkede de genel olarak Çingene gruplarına karşı derin bir ayrımcılık ve önyargı bulunmaktadır. Toplulukların haklara erişimi konusundaki aksamalar, kamu kurumları ve sivil toplum çalışanlarının, Dom toplumunun kültürel ve sosyolojik özellikleri konusundaki bilgi eksikliği ve toplumsal ön yargılarından kaynaklanmaktadır.

Mültecilerle ilgili çalışan bilgilendirme merkezleri bu topluluklara ulaşamamaktadır. Özellikle zorla sınır dışı edilme, kampa gönderilme gibi durumların fiiliyatta gerçekleşmemesi için topluluk üyeleri bilgilendirilmelidir.

Al Zaqra / Ürdün

Al Taliah/ Ürdün

İzleme Mekanizması

Üç ülkede yaşayan Dom toplulukların büyük bir kısmı şehir ve kasabalardaki tarihi Dom mahallerinde yaşamakla birlikte, çeşitli nedenlerle hareket halinde olan ve her türlü temel ihtiyaçtan yoksun bu grupların temel hizmetlere yani eğitim, barınma, istihdam, sağlık, sosyal yardımlara erişimini kolaylaştırmak için mutlaka bir izleme mekanizması oluşturulmalıdır. Bu mekanizmanın sağlıklı bir biçimde çalışması için kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon ve iş birliğine ihtiyaç vardır.

TESPİTLER VE ÖNERİLER →

6

- Acil olarak barınma, gıda, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır.
- Kamu kurumları çalışanlarının Dom grupları için "tehdit" değil yardım hizmeti verdikleri algısının yerleştirilmesi,
- Kamunun, Domlar konusunda ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışmasına olanak sağlayacak kolaylıklar sağlanması
- Sağlık ve ilaç konusunda acilen adım atılması gerekmektedir. Sağlık taraması yapılması vb.
- Dom ailelerinin istemedikleri kampa götürülmeyecekleri sözü verilerek kayıt altına alınması, uluslararası koruma altına girmeleri sağlanmalıdır.
- Kendi isteği olmadan hiçbir Dom bireyi, kampa gönderilmemelidir.
- Yerel yönetimlerin mahallelerde aşevi kurarak düzenli sıcak yemek dağıtması.
- Çok acil temel hizmetlere erişimleri sağlanmalı, kimlik, sağlık taraması vb.
- Literatür çalışmasında mültecilik ve yaşlılık konularında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Yerel ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin bu konuda projeler ve yazılı metinlere ağırlık vermesi gerekmektedir.
- Göçebe Dom grupları için bir izleme mekanizması oluşturulmalıdır. Çocukların eğitimi, kadın sağlığı, yaşlılar ve engellileri kapsayacak bir ağ oluşturulmalıdır.
- Yaşlılığın getirmiş olduğu fiziksel, ruhsal ve sosyal değişimler ve mültecilik psikolojisinin, yaşlı Domlar üzerindeki etkileri rehabilitasyon desteğiyle hafifletilmelidir.
- Erken evliliğin önlenmesi için toplumsal cinsiyet temelli eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Genç kadınların eğitimi ve meslek edinmesi için programlar oluşturulmalıdır.
- Kadınların cinsel korunma ve sağlık hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmaları, bu konuda bilgilendirilmeleri için eğitim faaliyetleri yapılmalıdır.
- Kadınların hijyenik materyallere ulaşması için sivil toplum ve sağlık kurumları ortak çalışmalar yapılmalıdır.
- Topluluk üyelerinde salgın hastalık risklerine karşı önlemler alınmalı, sağlık taramaları sıklaştırılmalıdır.
- Dom topluluklarının yaşam biçimleri ve kültürel farklılıkları göz önüne alınarak istihdamları konusunda yeni bir politika oluşturulmalıdır.
- Domların özellikle tarım, inşaat gibi geçici işlerde çalışmaları göz önüne alınarak bu gruba mesleki eğitimler verilerek ucuz işgücüsüyle çalışmalarının önüne geçecek mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Çocuk ve Eğitim

- Sahip olunan yaşam tarzlarından ve etnik kimliklerinden dolayı ayrımcılığa uğrayan Dom çocuklarda okullaşma oranı oldukça düşüktür. Bu nedenle spesifik olarak eğitim metotları uygulanması gerekmektedir. Göçebe yaşam sürdüren çocukların okullaşması için farklı eğitim modelleri ve müfredatlar, dil programları, profesyoneller tarafından geliştirilmelidir. Ayrıca mülteci kabul eden ülkelerin kalkınma programları arasında da eğitimde çoğulculuk hedefinin de olması gerekmektedir.

- Çocuk koruma mekanizmaları güçlendirilmeli, Dom çocukların her üç ülkedeki çocuk koruma sistemlerine dahil edilmeleri için önlemler alınmalıdır.
- Çocukların eğitimi için alanlar oluşturulması için STK'lara izin verilmeli ve çocuklar bu merkezlerde örgün eğitime yönlendirilmelidir.
- Özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların eğitime dahil edilmesi gerekmektedir.
- Okulların rehberlik servislerine destek sunulmalı, Dom çocukların bu servislerden faydalanmaları gerekmektedir.
- Okul sosyal hizmeti servisi üç ülkede kurulmalı, devamsızlık, istismar gibi vakaların takibi, mülteci ve Dom ailelerinin ziyaretleri, çocuk, okul ve aile üçgeninde daha aktif çalışarak, çocuk ve okul arasındaki entegrasyonu sağlamakta görev almalıdır.
- Okula katılımlarının artması ve ödevlerine yardımcı olunmaları açısından çocuk dostu merkezlerin, Dom çocukların da yaşadıkları bölgelerde kurulması ve Dom çocukların da katılımlarının sağlanması gerekmektedir. (Dom ailelerde okuma-yazma oranının düşük olması veya hiç olmaması, çocukların ödevlerini ve derslerini tek başlarına takip etmekte zorlanabilecekleri göz önüne alınmalıdır.) Bu merkezlerde meslek elemanları çalışmalı, hane ziyaretleri meslek elemanları tarafından gerçekleştirilmelidir.

Engellilik ve Dom Gruplar

- Engelli bireylere yönelik olan hizmetlerden, Domların ve mültecilerin faydalanması için haritalandırma yapılması gerekmektedir.
- Engelli Dom bireylerin, hizmetlerden tam olarak faydalanmaları için izleme çalışmalarının yapılması, hizmetlerden faydalanmaları için de Dom grupları ile güvenilir ilişkiye geçilmesi gerekmektedir.
- Rehabilitasyon hizmetlerinden, mülteci engellilerin ücretsiz olarak faydalanmaları gerekmektedir.
- Rehabilitasyon merkezlerine erişim konusunda yerel otoriteler rol oynamalıdır.
- Mobil sistem kurulmalı ve engellilerin acil ihtiyaçlarının karşılanması noktasında yerel otoritelerin daha aktif çalışmaları gerekmektedir.
- Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyanların, rehabilitasyon merkezlerine erişebilir olmaları noktasında ulusal ve uluslararası kurumların daha fazla rol oynamaları gerekmektedir.
- Akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları bu konuda daha fazla yazılı metin hazırlamalı ve paylaşmalıdır.

EK-1

Görüşme Soruları

Suriye'den Gelen Dom Gruplarının Araştırılmasında Görüşme Soruları (Ürdün-Lübnan-Türkiye)

Görüşülen Yer	:
Tarih	:
Görüşmeci	:
Data Numarası	:
Demografik Sorular	:
Cinsiyet	:
Yaş	:
Doğum Yeri	:
Medeni Durumu	:
Çocuk Sayısı	:
Ailedeki Kişi Sayısı	:
Konuştugu Diller	:
Kendisini nasıl tanımlıyor (etnik)	:
Eğitim Durumu	:

Suriye'de Yaşamları

- Türkiye'ye gelmeden önce Suriye'de hangi şehirde yaşıyorlardı?
- Ne iş yapıyordunuz mesleğiniz neydi?

KAYIT DURUMU (Türkiye'de kullanılan sadece soru olabilir!)

- Ürdün-Lübnan için, Dom topluluklarının sivil toplum veya kamuya kayıt olma durumu nedir?
- Kayıt olmayı neden istemiyorlar?
- Kayıt Yaptırdılar mı? Kimlik Kartları var mı?
- Suriye'den geldikten sonra hangi şehirlere gittiniz? Yaşadığınız ülkenin başka hangi şehirlerini, şehir merkezlerini gördünüz?

BARINMA DURUMU

- Kaç kişi yaşıyorlar?
- Çadırda mı yaşıyor yoksa evde mi yaşıyor?
- Çadırda yaşıyorsa kira ödüyor mu? (Ürdün -Lübnan)
- Çadırda yaşıyorsa, çadırı nereden temin etti?

Evde yaşıyorsa;

- Yaşadığınız eve kira ödüyor musunuz? Evetse Aylık:

Gözlem

- Çadırın durumu/ Neyden yapıldığı
- Formel kamp mı? Kendi kurdukları kamp mı?
- Evin koşulları
- Elektrik, ısınma durumu
- Ev içi harcamalar ne kadar oluyor?

GIDA VE BESLENME

- Yiyeceklerini nasıl temin ediyorlar?
- Herhangi bir gıda yardımı alıyorlar mı? Kimden alıyorlar? Ne kadar süredir alıyorlar?
- Gıda ve beslenme konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Su ihtiyacını nasıl ve nereden karşılıyorlar?

Gözlem

- Evde veya çadırda kullandıkları araç gereçler
- Gıdaya olan erişim
- Su ve hijyen konusunda (Getirilen su temiz mi?)
- Tuvalet ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorlar?
- Yazın soğuk ve sıcak suyu nasıl karşılıyorlar? (Lübnan'da bu konuya daha dikkat edilmesi gerekiyor.)

SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİM

- Herhangi bir sağlık kuruluşundan faydalıyorlar mı?
- Sağlık hizmeti için ücret ödüyorlar mı?
- Doğum gibi acil sağlık yardımına ihtiyaç durumunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?
- Çocuklar aşı oluyor mu?
- Hamile kadınlar kontrol oluyor mu?
- Hamile kadınlar nerede doğum yapıyor?
- Yaşadığınız yerde doğum yaparken ölen kadınlar oldu mu, hiç duydunuz mu?
- Doğum yaparken çocuğunu kaybeden kadınlar var mı?
- Ailede engelli ve kronik hasta bireyler var mı? (Şeker, tansiyon, böbrek, astım vb.)

Gözlem

- İlaç ve bakıma ihtiyacı olan yaşlıların ve çocukların durumu
- İlaç ihtiyacı olan engellilerin durumu
- Doğum yapan kadınların yaş durumu

İSTİHDAM

- İş Deneyimleri Nelerdir?
- Çalışırken karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- İş bulmada nasıl zorluklar yaşıyorlar?
- Çalışırken veya iş ararken kimliklerinden dolayı ayrımcılığa uğruyorlar mı?

DİL VE İLETİŞİM SORUNU

- Dil sorunu yaşıyorlar mı?

EĞİTİM

- Okul yaşında çocuklar var mı? (GÖZLEM)
- Suriye'deyken okula gidiyorlar mıydı?
- Şimdi okula gidiyorlar mı?
- Okul malzemelerini nasıl temin ediyorsunuz? (Çanta, Kalem)
- Kamu kuruluşları ya da STK'lardan eğitim yardımı, kurslar vb. yararlanıyorlar mı?
- Çocuğunuzu okula göndermek istiyor musunuz? Neden?

KADINLAR

- Savaş başladıktan sonra yaşadıkları nelerdir?
- Hijyen Konusunda yaşadıkları sıkıntılar nelerdir?
- Yaşadıkları yerde şiddete maruz kalan kadınlar var mı?
- Şiddete maruz kaldıklarında nereye başvuracaklarını biliyorlar mı?
- Suriye'de çalışıyor muydun?
- Mesleki eğitim veya okuma yazma kurslarına katılmak ister misin?
- Çocuklarınız için en güvenilir yer, yaşadığınız yerde sizce nerelerdir?
- Çocuklarınız için en tehlikeli yerler nerelerdir?

ÇOCUKLAR

- Suriye'de okula gidiyor muydun?
- Gidiyorsan; kaçınıcı sınıfa devam ediyordun?
- Suriye'de okula giden kardeşin var mıydı?
- Okulunu, öğretmenini, arkadaşlarını seviyor muydun?
- Şuan okula gidiyor musun?
- Eğer gitmiyorsan herhangi bir eğitim programına katılıyor musun? (Toplum merkezi)
- Nerede oyun oynuyorsun?

Gözlem

Yaşadıkları alan, çocuklar için güvenli alanlar mı?

YETİŞKİNLER

Çocuk İşçiliği

- Ailenizde kaç çocuk çalışmaktadır? Nerede çalışıyorlar?
- Çocuklarınızın çalıştıkları yer ve yaşadıkları yer arası uzak mesafe midir?
- Çocuklarınız ne zaman çalışmaya gidiyorlar?
- Çocuklarınız Suriye'de çalışıyorlar mıydı?
- Çalışan çocukların yaşları kaçtır?
- Çalıştıkları yerler uzaksa çalıştıkları yere nasıl gitmektedirler?
- Çocuklarınız işe giderken gözlemliyor musunuz?
- Günde kaç saat çalışmaktadırlar?
- Ne kadar ücret almaktadırlar?
- Çocuklarınız çalışırken, endişeleniyor musunuz?
- Çocuklarınız çalışırken hiç kaza geçirdi mi?

Çalışan çocuklarla ilgili sorular

- Siz çalışmayı bırakırsanız, aileniz bu durumdan nasıl etkilenir?
- Eğer çocuklarınız çalışmıyorsa, günleri nasıl geçiyor?
- Çocuklar nerede oynuyor?

Şiddet Soruları

- Çocuklarınız, güvenlik güçleriyle hiç karşı karşıya kaldı mı? Niye kaldı? (Polis, Asker, Güvenlik güçleri, Zabıta)
- Çocuklarınız Suriye'den gelirken ne gibi sorunlarla karşı karşıya kaldı? Sınır dışı edilme tehdidi, fiziksel, cinsel istismar, yaralanma, kaçırılma, gözaltına alınma.
- Suriye'de yaşarken (savaş başladıktan sonra) ne gibi saldırılara maruz kaldınız? (Kimlerden? Özellikle toplum liderlerine de sorulsun?)
- Suriye'den neden ayrılmak zorunda kaldınız?
- Yaşadıkları yerlerde ne gibi ayrımcılığa maruz kalıyorlar?

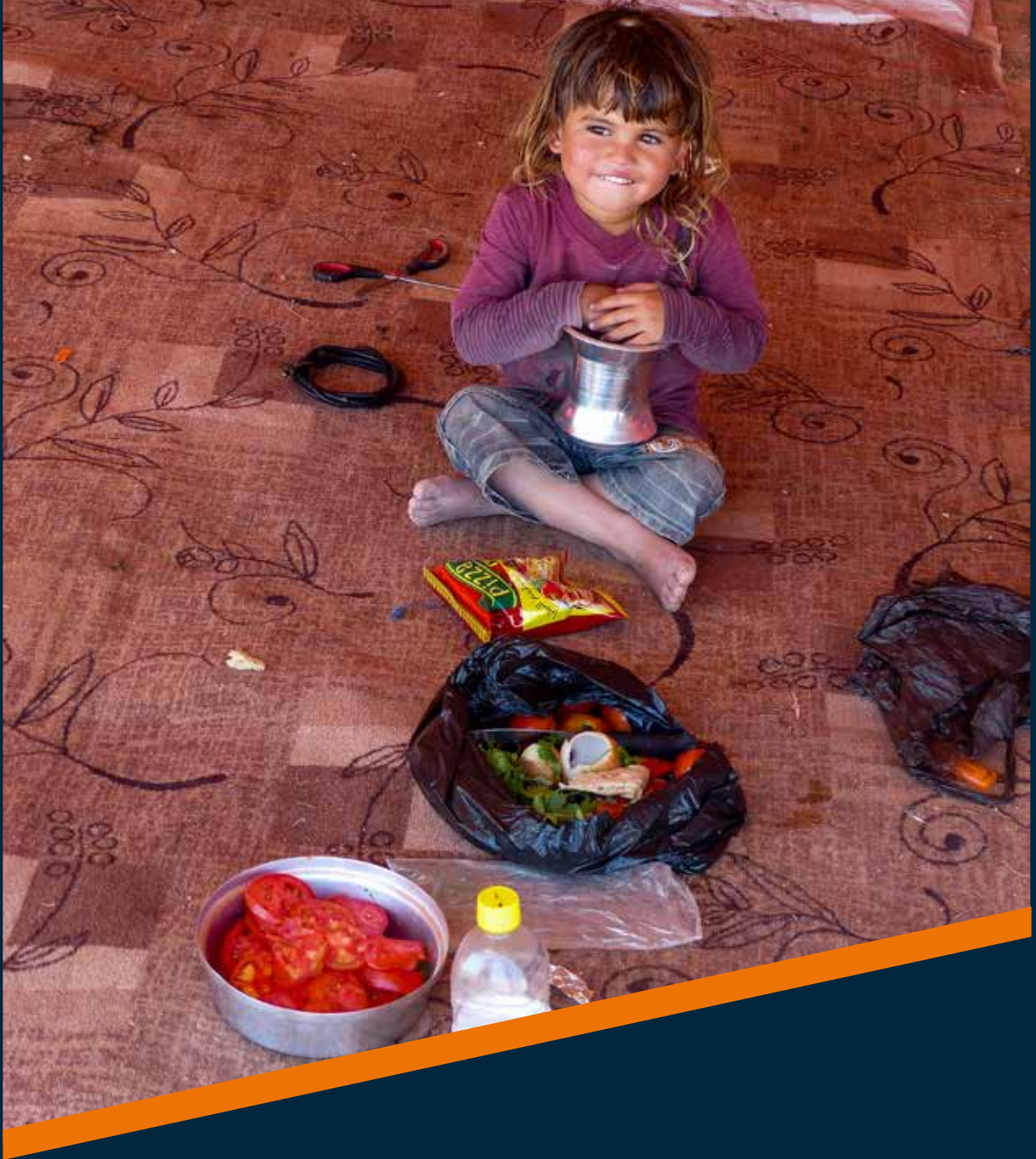
*Bu raporda; Dom sığınmacı/mültecilerin, Türkiye, Lübnan ve Ürdün'de karşılaştıkları sorunlar, temel haklara erişimde sıkıntılar, yerel halk ve kamu otoritesi tarafından uygulanan ayrımcılık ve üç ülkenin mevcut "göç mevzuatının" bu toplulukların yaşamına etkileri ele alınmış ve mevcut durumları, bu görüşme sorularının, Dom toplumundan kadın, genç kız, çocuk ve erkekle birebir ve 35 ayrı grup görüşmelerinde, sorulmasıyla yanıtlar alınmış ve toplanan veriler analiz edilmiştir.

Bu rapor Kırkayak Kültür tarafından yürütülen “Lübnan, Ürdün ve Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Dom ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi” kapsamında gerçekleştirilen “Dom Sığınmacılar Durum Analizi n-Raporu” olarak hazırlanmıştır. Suriye’den gelip Lübnan, Ürdün, Türkiye’ye sığınan Suriye’nin “teki” Sığınmacıları: Domlar’ın yaşam koşulları, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma biçimleri ve karşılaştıkları diğer problemleri tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Kırkayak Kültür

Lübnan, Ürdün ve Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Dom ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi